

Ohjeita elämää, sairautta ja kuolemaa varten

Kirsi Kanerva & Marko Lamberg (toim.): Hyvä elämä keskiajalla. Historiallinen arkisto 140, SKS 2014. 266s. ISBN 978-952-222-521-4

Hyvä elämä keskiajalla on kahdeksan suomalaisen ja ruotsalaisen tutkijan artikkelikokoelma keskiajan eurooppalaisen ihmisen hyvin- ja pahoinvoinnista. Teos on vertaisarvioitu tiedekirja, mutta kirjoitettu myös laajempaa lukijakuntaa silmälläpitäen. Kirjan johdanto pyrkii tarjoamaan katsauksen myöhäiskeskiajan keskeisiin erityispiirteisiin ja kehityskuluihin, jotta myös keskiaikaan perehtymätön lukija voi seurata keskustelua. Tavoite on erinomainen, ja toimittajat onnistuvat siinä pääsääntöisesti hyvin. Johdanto on tiivis opas myöhäiskeskiaikaiseen maailmankuvaan ja elämäntilanteisiin, ja sellaisena yksi parhaista suomeksi saatavilla olevista.

Jokainen artikkeli lähtee liikkeelle alkuperäistekstistä ja sen käännöksestä, mikä lisää teoksen arvoa erilaisten yliopistokurssien lukemistona. Osa teksteistä on ehkä tarpeettoman pitkiä, lukija saattaa pelästyä esimerkiksi lähes neljän sivun mittaista lainausta Pietro Torrigianon latinankielisestä kommentaarista Galenoksen lääketieteellisiin kirjoituksiin, vaikka tämän vaikean tekstin käännös on erittäin selkeä ja luettava. Artikkelien kirjoittajat myös käsittelevät kunkin lähdeyyppien tulkintatraditioita perusteellisemmin kuin tieteellisissä artikkeleissa yleensä on tapana. Tämän ansiosta myös muut kuin alan asiantuntijat pystyvät seuraamaan lähteiden lukua ja tulkintaongelmia. Vähintään yhtä hyvin kuin johdatuksena keskiajan hyvään elämään, kokoelma toimii oppaana erilaisten myöhäiskeskiajan lähteiden tulkintaan. Opetuksessa sitä voi hyvin suositella käytettäväksi yhdessä *Keskiajan avaimen* (Lamberg, Lahtinen & Niiranen (toim.) SKS 2009) kanssa.

Monet artikkelit onnistuvat myös kiitettävästi tutkimuskysymyksen napakassa, mutta riittävässä taustoitamisessa kuten esimerkiksi Kirsi Kanerva kuvatessaan saagojen merkitystä keskiajan islantilaisessa kulttuurissa (s. 212–214).

Hieman hirtehisesti keskiajan hyvän elämän käsittely alkaa hyvästä kuolemasta. Stina Fallberg Sundmarkin artikkeli Jean Gersonin *Ars moriendi* -oppaan ruotsinnoksesta (1400-l./1513) antaa perusteellisen kuvauksen hyvän kuoleman ihanteesta ja siihen opastamisesta myöhäiskeskiajalla. Samalla se on oiva esimerkki siitä, kuinka Skandinaviassa luettiin ja käännettiin innokkaasti samoja tekstejä kuin Keski- ja Etelä-Euroopassa. Aikakauden oppinutta ja korkeinta tiedettä edustavan näkökulman terveeseen sieluun ja ruumiiseen antaa Timo Joutsivuo käsitellessään 1200–1300-lukujen taitteen skolastista lääketiedettä ja erityisesti tulkintoja mielenliikkeiden vaikutuksesta terveyteen. Joutsivuon artikkelissa keskiaikaan liittyviä stereotyyppioita haastavat italialaisen Taddeo Alderottin 1290-luvulla kirjoittamat ohjeet käsien ja hampaiden pesun merkityksestä terveydelle.

Käytännönläheisempiä lähestymistapoja mielenliikkeisiin, tai oikeastaan mielen järkkymiseen, käsitellään kahdessa seuraavassa artikkelissa. Susanna Niiranen esittelee omaperäisen, 1200–1300-luvun taitteessa kirjoitetun oksitaaninkielisen reseptikokoelman, joka sisältää reseptejä ja maagisia parannusohjeita niin melankoliaan kuin unettomuuteen. Osittain koululääketieteeseen perustuva, mutta myös muista, mahdollisesti paikallisista traditioista ammentava käskirjoitus on todennäköisesti kuulunut käytännön lääkinnän harjoittajalle. Sari Katajala-Peltomaa puolestaan keskusteleo pyhimysten roolista auttajina elämää ja terveyttä uhkaavissa tilanteissa. Esimerkkinä on vuonna 1371 Ranskan Angersissa kanonisaatiokuulusteluissa muistiinmerkitty kolmivuotiaan tytön mielen järkkyminen, nykynäkökulmasta öinen paniikkikohtaus, johon

vanhemmat olivat hakeneet ja saaneet apua pyhimyksen maineesta olleelta Charles de Blois’lta, edesmenneeltä Bretagnen herttualta.

Marko Lamberg palaa elämän ehtoopuoleen ja ruumiin voimien ehtymisen teemaan. Hän käsittelee *Exemplum*-tarinoita, joiden viesti osoittautuu ristiriitaiseksi: vaikka teologisessa mielessä vanhuus ja siihen liitetty lihallisten himojen sammuminen nähtiin autuuden mahdollistavana tilana, käytännössä raihnaisuus oli usein pelätty ja kammoksuttu tila. Pelastus ja tuonpuoleisen pohtiminen näkyy myös rippikäsikirjoissa, joita tutkii Salla Palmi-Felin. Nykypäivänkin asiantuntijatyön etiikan näkökulmasta kiinnostavia ovat 1200-luvulla syntyneet moraalipohdinnat tiedon myymisestä. Tieto oli keskiaikaisen näkemyksen mukaan lahja Jumalalta, eikä sillä sopinut rahastaa. Toisaalta myös juristit ja opettajat tarvitsivat elannon. Ongelma ratkaistiin siten, että työstä saattoi pyytää palkkaa, mutta (ainakin periaatteessa) köyhimmille annettiin palveluita ilmaiseksi.

Jussi Hanskan artikkelissa keskittietä etsii myös 1200-luvulla elänyt fransiskaanimielinen Salimbene Parmalainen, joka omaperäisessä kronikassaan tasapainoilee silminnähettävän viiniharrastuneisuuden ja saarnaajalta edellytetyn moraalinvartijan tehtävien välillä. Keskiajan uskonnollisuus, edes askeettinen fransiskaanimielisyys, ei kuitenkaan edellyttänyt täydellistä pidättäytymistä alkoholista. Kohtuudella juominen, jopa hyvän viinin arvostus, sallittiin.

Kirjan viimeinen artikkeli on Kirsi Kanervan tutkimus hyvästä ja pahasta vihasta keskiajan islantilaisissa saagoissa. Kanerva osoittaa hyvin paitsi tunteiden historiallisuuden myös keskiajan kulttuurin monitulkintaisuuden: periaatteessa viha oli kristillisessä kulttuurissa ehdottoman kielteinen, syntiin johtava tunne, mutta islantilainen yhteiskunta tunsikin myös hyväksyttävää, oikeutettua ja yhteisöä suojelevaa vihaa. Viimeksi mainittu liittyy hyvään elämään, mutta tätä yhteyttä olisi kirjan pääkysymyksen valossa suonut tarkasteltavan hieman syvemmin.

Kirjan päättää toimittajien yhteenveto, jossa Kanerva ja Lamberg pohtivat tutkimuksen suhdetta nykyhetkeen. He kysyvät aiheellisesti, olisiko tutkimusta keskiajan hyvin- ja pahoinvoinnista syntynyt ilman omassa kulttuurissamme vallitsevaa hyvinvointipuhetta. Keskiajan hyvinvointia ei voi kuitenkaan käsitellä samalla tavalla valtio- tai yhteiskuntalähtöisenä hyvinvointipolitiikkana kuin nyky-yhteiskunnassa. Niinpä toimittajien mukaan hyvinvointi kytkeytyi useisiin eri elämänalueisiin kuten uskontoon, mielenlaatuun, moraalisiin, ravintoon, kohtuullisuuteen ja odo-

tuksiin tuonpuoleisesta. On helppo yhtyä toimittajien näkemykseen siitä, että keskiajan ihminen hyväksyi paljon meidän odotuksiamme sairautta, kivuliaamman ja lyhyemmän elämän, mutta pyrki silti parantamaan omia ja läheistensä elämän edellytyksiä.

Kokoelma on erittäin ansiokas ja artikkelien tieteellinen taso kauttaaltaan erinomainen. Kuten yllä on käynyt ilmi, teos on tärkeä lisä suomenkieliseen keskiajantutkimukseen, ja ehdottoman suositeltava yliopistojen opetuskäyttöön. On kuitenkin paikallaan kysyä, kuinka hyvin artikkelit vastaavat kirjan otsikon asettamaan tutkimuskysymykseen. Hyvän elämän ja elämänohjeiden sijaan käsitellään paljon sairautta, sairastamisen ja parantumisen kysymyksiä, ja hyveet, oikea käytös ja hyvinvoinnin edellytykset jäävät monesti taka-alalle. Lisäksi teoksessa jää käsittelemättä muutamia lähderyhmiä, jotka suoraan vastaisivat kysymykseen hyvän elämän ideaalista. Ehkä silmiinpistävimpiä puutteita ovat kautta keskiajan suositut, ainakin nimellisesti tuleville hallitsijoille osoitetut *speculum principum* -ohjekirjat. Myös keskiajan lopun kansankielisestä hurskauskirjallisuudesta löytyy runsaasti käytännön ohjeita paitsi hyvään kuolemaan, myös hyvään kristilliseen elämään.

Kokonaisuutena ansiokkaaseen johdantoon on lipsahtanut muutama virhe tai vanhentunut ilmaus. Vaikka Suomen ristiretkiaika (1150–1323) esitetään ”niin kutsuttuna” (s.11), olisi kyseenalainen käsite pitänyt mielestäni kokonaan hylätä ja puhua esimerkiksi Suomen varhaiskeskiajasta. Kirjoittajat viittaavat saarnaajaveljillä sekä dominikaaneihin että fransiskaaneihin (s. 13), vaikka nimitys viittaa yksiselitteisesti saarnaajaveljien sääntökuntaan (*ordo fratrum praedicatorum*) eli dominikaaneihin. Vastaavasti valdesilaisista harhaoppisista suomeksi kirjoittaessa tulisi jo päästä eroon vanhasta, liikkeen perustajan anakronistiseen nimimuotoon Petrus Waldo perustuvasta ”valdolaiset” nimestä ja käyttää muotoa valdesilaiset, joka on myös lähempänä kirkkokunnan nykyistä nimeä (it. *chiesa valdese*).

Yksikään artikkelikokoelma ei kuitenkaan ole täydellinen, ja näistä kriittisistä huomioista huolimatta *Hyvä elämä keskiajalla* ansaitsee ehdottomasti paikansa jokaisen keskiajantutkijan ja aiheesta kiinnostuneen kirjajhylyssä.

REIMA VÄLIMÄKI, FM
TURUN YLIOPISTO

Merimiesten puoliset toimijoina

Pirita Frigren: Kotisatamassa. Merimiesten vaimot, naisten toimijuus ja perheiden toimeentuloehdot 1800-luvun suomalaisessa rannikko-kaupungissa. Jyväskylä Studies in Humanities, Jyväskylän yliopisto 2016. 392 s. ISBN 978-951-39-6510-5.

Pirita Frigren tutkii merenkulun historiaa merimiesten vaimojen näkökulmasta purjemerenkulun murroskaudella 1800-luvulla, varhaismodernin ja modernin ajan taitteessa. Periaatteessa tutkimuksessa ollaan tukevasti maan pinnalla. Merenkulkuun liittyviä asioita katsotaan pääosin mantereelta ja naisten eikä niinkään merimiesten näkökulmasta, mutta Frigren rakentaa kuitenkin monin tavoin yhteyttä kuivan maan ja meren välille. Frigren lähtee haastamaan aikaisempaa kuvaa yksinäisestä surullisesta rannalla seisojasta, joka jäi kaipaamaan miestään ja jonka päätehtävänä oli odottaa puolisonsa paluuta. Hän ryhtyy seuraamaan merimiesten puolisoita rantaviivasta kohti kotia ja tarkastelemaan sitä, miten he elämänsä ja arkensa järjestivät miestensä poissaolon aikana.

Tutkimuksen kohteena ovat rannalle jääneet naiset, mutta se paljastaa uusia ulottuvuuksia myös heidän puolisoistaan. Tulokset haastavat myös perinteistä merihistoriaa uusien kysymysten äärelle: mitä se, mitä nyt tiedetään merimiesten puolisoista ja perheistä, merkitsi merimiesten elämässä tilanteessa, jossa osa alusten työvoimasta oli aviossa ja osa oli poikamiehiä. Frigrenin tutkimus sisältää jo osittaisia vastauksia tähänkin kysymykseen, vaikka se ei olekaan sen varsinainen kohde. Esimerkiksi merimiesten purjemerenkulun loppuvaiheessa yleistyneitä karkaamisia on aikaisemmin tarkasteltu vain vähän siltä kannalta, että puolison karkaaminen tai lopullinen katoaminen merkitsivät perheelle lähes aina sosiaalista ja taloudellista katastrofia. Perheiden toimeentulon yksi pilari murtui, kun miehen palkkatulo jäi saamatta, ja karkaamiset johtivat useissa tapauksissa myös avioeroihin. Kaiken kaikkiaan Frigrenin väitöskirja on merkittävä pioneerityö: ensimmäinen Suomessa tehty laaja tutkimus merimiesten puolisoista ja perheistä.

Frigrenin työ sijoittuu useiden tutkimussuuntien risteyskohtaan: tutkijan on hallittava laaja tutkimuskirjallisuus pystyäkseen hyödyntämään näitä kaikkia. Merihistorian lisäksi tutkimus on ainakin nais-, perhe- ja kaupunkihistoriaa sekä työn historiaa, mutta nämä eivät muodosta sen sisällä erillisiä lohkoja, vaan palvelevat

kokonaisuutta. Jatkuva asiantunteva keskustelu aikaisemman tutkimuksen kanssa tuottaa tutkimukseen sellaisen yleisen kerroksen, jonka avulla tekijä pystyy nousemaan massiivisen empiirisen aineistonsa yläpuolelle. Näistä tutkimussuunnista paljastuu uusia seikkoja, kun niitä tarkastellaan poikkeuksellisen kohderyhmän kautta ja ne asetetaan suhteeseen toistensa kanssa. Kaupunkiyhteisö avautuu kiinnostavalla tavalla ja esimoderni työ saa uusia määreitä, kun asiaa katsotaan merimiesten puolisoitten toimeentuloehtojen ja -strategioiden kautta.

Merkittävää Frigrenin työssä on se, että se ponnistaa perinteisestä sosiaalishistoriasta ja tukeutuu pitkälti sen lähtökohtiin, mutta ottaa samalla etäisyyttä siihen. Perinteiseen lähtökohtaan Frigren tukeutuu, kun hän ilmoittaa tutkimuksensa tarkoitukseksi tarkastella ”merimiesten vaimojen elämää” ja heidän ”taloudellista ja sosiaalista asemaa 1800-luvun alkupuolen ja puolivälin kaupunkiyhteisössä”. Hän ei kuitenkaan rajoitu tähän, vaan ryhtyy tarkastelemaan näitä teemoja toimijuuden näkökulmasta. Toimijuuden hän määrittelee patriarkaalisen järjestelmän puitteissa ”tietoiseksi toiminnaksi (vrt. käyttäytyminen) sekä kyvyksi tai kapasiteetiksi toimia”. Ote on dynaaminen, rajoja rikkova ja merkityksiä etsivä.

Frigrenin tutkimuksen aineistopohja koostuu monista erilaisista lähderyhmistä, joille on yhteistä se, että ne ovat muiden kuin kohteena olevien naisten itsensä tuottamia. Hänen keskeisenä tutkimusjoukkonaan on 550 Porissa 1800-luvulla elänyttä merimiehen vaimoa ja leskeä, joista hän on laatinut useista eri lähderyhmistä kollektiivibiografisen tietokannan. Tutkimus menettää tosin paljon siinä, että tietokantaa ei pystytä – siihen liittyvien puutteiden vuoksi – käyttämään riittävästi hyväksi kvantitatiivisesti. Se olisi tarjonnut edellytyksiä tarkentaa kuvaa merimiesten puolisoitten keskinäisistä sosiaalisista suhteista ja heidän elämänpiiristään osana kaupunkiyhteisöä. Tietokanta muodostaa kuitenkin tutkimuksen keskeisen kivijalan. Siitä on ollut apua muun muassa runsaiden tapausesimerkkien valinnassa ja niiden analyttisessä tarkastelussa suhteessa koko aineistoon. Toisaalta muutamien tapausesimerkkien karsinta tai esitystavan tiivistäminen eivät olisi mitenkään heikentäneet vahvaan argumentaatioon perustuva työtä.

Frigren osoittaa hallitsevansa erinomaisesti niin väestötietoaaineistot kuin paikalliset asiakirjalähteet, jotka koostuvat sekä maallisten että kirkollisten instituutioiden materiaaleista. Olennaista on tekijän kyky yhdistellä luovasti erilaisia lähderyhmiä ja verrata eri instituutioiden suhdetta toisiinsa. Frigren tekee erittäin tarkkaa

lähdeanalyysiä, johon sisältyy koko ajan oivaltavaa tulkintaa, ja johtopäätöksensä hän pohjaa säännönmukaisesti monipuoliseen ja vakuuttavaan empiiriseen aineistoon. Tämä on tutkimuksen ehdoton ansio. Vaikka tutkimuksen keskeinen aineisto on Porista, Frigrenin työ on samalla kiinnostavasti ”monipaikallinen”; hän tarkastelee erikseen määritellyin osin muitakin länsirannikon satamakaupunkeja ja vertailee niitä keskenään. Kansainvälisen merihistoriallisen tutkimuskirjallisuuden avulla tutkimukseen tulee myös vahva globaali ulottuvuus: Frigren sijoittaa suomalaiset länsirannikon satamakaupungit laajempaan merelliseen kontekstiin.

Kaiken kaikkiaan Frigren saa sosiaalishistoriallisen otteensa avulla uusia merkittäviä tutkimustuloksia, joilla on myös huomattavaa kansainvälistä relevanssia. Keskeisin tulos on se, että ”rannalla odottajat” osoittautuivat aktiiviseksi ja heterogeeniseksi joukoksi kaupunkilaisnaisia, jotka eivät pelkästään odottaneet miestensä palaamista vaan toimivat monipuolisesti ja erilaisia keinoja yhdistellen oman ja perheensä toimeentulon järjestämiseksi. Frigren kiteyttää, että merimiesten vaimojen toimeentulostrategiat kattoivat elämän koko kirjon ja ulottuivat näin sekä perhe- että yhteisöelämään.

Jatkuvan muutoksen kourissa ollut avioliitto ja perhe eivät voineet toimia merimiesten puolisoitten ainoana aineellisen ja henkisen hyvinvoinnin perustana, vaan he tarvitsivat huomattavasti laajempaa yhteisöllistä turvaverkkoa. Merimiesten vaimojen asemaan vaikuttivat Frigrenin mukaan positiivisesti mahdollisuudet toimia vuorovaikutuksessa eri instituutioiden kanssa, vedota olemassa olevaan lainsäädäntöön, vakiintunut perheitä suosiva meripalkkojen maksukäytäntö (ns. vetosetelit) ja mahdollisuudet nojata kaupunkiyhteisössä esimerkiksi naapuruston tarjoamiin turvaverkkoihin.

Erytisen kiinnostava tulos on se, että Frigren osoittaa merimiesten vaimojen työn kytkeytyneen monin tavoin merenkulkuun: he olivat omalla työllään merenkulun edellytyksiä ylläpitävä ja tuottava resurssi. Frigren todistaa naisten työnteon merkityksen jokapäiväisen toimeentulon kannalta, mutta samalla paljastuu sen tärkeä sosiaalinen ulottuvuus: ”työ oli se aktiviteetti, jolla yksilöt liittyivät yhteisön osaksi”. Esimodernin työn luonteesta Frigren saa tärkeitä tutkimustuloksia. Hän osoittaa, että ”työ ei ollut yksinomaan työssä käymistä, vaan työkykyisenä ja työhön käytettävissä olemista, sukupuolesta riippumatta”; tämä tarkoitti myös kotona tehtävää työtä. Merimiesvaimojen keinovalikoima oli hyvin laaja, ja pieni osa heistä turvautui jopa rikollisiin toimeentulon hankkimiskeinoihin.

KARI TERÄS, FT, PROFESSORI
TAMPEREEN YLIOPISTO

Rikas englanninkielinen tietopaketti vuoden 1918 sodasta

**Tuomas Tepora & Aapo Roselius (toim.):
The Finnish Civil War 1918. History, Memory,
Legacy. Brill 2014. 454 s. ISBN 978-90-04-24366-8.**

Debatti vuoden 1918 sisällissodasta Suomessa on aikoja sitten levinnyt maan rajojen ulkopuolelle. 1980-luvulla tutkimukseen ja yleiseen keskusteluun vaikutti erityisen paljon kaksi englanninkielistä kirjaa: Anthony F. Uptonin *The Finnish Revolution* (1980) sekä Risto Alapuron *State and Revolution in Finland* (1988). 1990- ja 2000-luvulla tehtiin erittäin rikasta perustutkimusta sisällissodan erilaisista aspekteista, mutta suuri osa siitä on jäänyt pimentoon englanninkieliseltä lukijakunnalta. Toimittamallaan kirjalla Tuomas Tepora ja Aapo Roselius korjaavat ansiokkaasti tämän puutteen.

Kirjan kontribuutiot tuovat vahvasti mieleen Tiina Kinnusen ja Ville Kivimäen toimittaman *Ihminen sodassa* -kirjan mukana Suomeen rantautuneen ”uuden sotahistorian”. Sotaa ja sodan taustoja tutkitaan monitasoisesti, unohtamatta rintamaoperaatioita, mutta korostamalla erityisesti sotien sosiaalishistoriaa, sukupuoli- ja kulttuuriaspekteja, sodasta muistamista ja siihen liittyviä poliittisia debatteja sekä henkilökokemuksia. Viimeksi mainitut ovat erityisen paljon esillä kirjassa, joka vilisee anekdootteja, viittauksia ja henkilökohtaisia esimerkkejä. Lopputulos on (traagisen) elämänmakuinen kirja, joka tuo tehokkaasti esille erityisesti ruohonjuuritason elävää historiaa – kirjan sivuilla torpparit ovat enemmän äänessä kuin ratsuväen kenraalit.

Kirja löysi paikkansa Brillin arvostetussa *History of Warfare* -sarjassa, jossa on viime vuosina ilmestynyt tärkeitä Suomeen ja Pohjoismaihin liittyviä julkaisuja. Teporan ja Roseliuksen toimittama kirja toimii vuonna 2011 ilmestyneen Kinnusen ja Kivimäen *Finland in World War II* -kirjan kanssa eräänlaisena Suomen uuden sotahistorian mestarinäytteenä. Globalisoidussa historiantutkimuksessa molemmat kirjat antavat mahdollisuuden tuoda Suomenkin kollektiivinen kokemus laajempaan tietoisuuteen ja mahdollistaa vertaileva tutkimus. Kielimuurin takana on helppo todeta Suomen olevan erikoistapaus, mutta englanninkieliset tutkimustulosten synteetit antavat pohjaa vertailuun ja tutkimukselliseen dialogiin. Sivulla 27 Pertti Haapala mainitsee Teodor Shaninin jättävän ”tyypillisesti” Suomen mainitsematta hänen Venäjä-kirjassaan. Voidaan

todeta, että tämän kirjan tekijät ovat tehneet parhaansa saadakseen tilanteen muuttumaan. Samalla muutamat kirjan kirjoittajat (esim. Ahlbäck, Roselius ja Lintunen) vertailevat jo tutkimustuloksiaan muun maailman tapahtumiin.

Kirja on siis tekstikokoelma, jossa sodan erilaisia аспектеjä käsitellään kolmen pääteeman kautta. Näitä ovat ensinnäkin sodan sotilaallinen kulku ja poliittinen, taloudellinen ja sosiaalinen tausta, toiseksi kulttuuriset aspektit ja sodan kokemukset sekä lopuksi sodan muistaminen ja tulkinnat. Lyhyt johdanto tuo esille yleisiä asioita sisällissodan historiografiasta, minkä jälkeen ensimmäistä teemaa käsittelevät Pertti Haapala, Juha Siltala, Marko Tikka ja Aapo Roselius. Haapalan artikkeli rakentaa valaisevasti pitkän ajan sosiaalisen ja taloudellisen taustan vuosien 1917–1918 Suomen poliittisten ja sosiaalisten suhteiden radikalisoitumiseen yhteiskunnassa, jossa varsinaiset syyt sotaan olivat hyvin vähäisiä. Siinä missä Haapala tarjoaa sekä ulkoisia että sisäisiä syitä sille, miksi ensimmäisen maailmansodan arkkipäiväiset vaikeudet yltyivät sisällissodaksi, Siltala asettaa fokuksensa sodan molempien puolten aktivistien mielenmaisemiin. Hän tuo esiin yhtäältä vasemmiston radikalisoitumisen ja toisaalta porvaripuolueiden pettyneen suhtautumisen radikalisoituneeseen työväkeen. Tekstit täydentävät hyvin toisiaan ja auttavat lukijaa ymmärtämään, miten Suomi täytti tammikuussa 1918 kaikki sisällissodan edeltävät konkreettiset ja psykologiset kriteerit. Marko Tikan kontribuutio tarjoaa lukijalle selkeän, klassisen esityksen sodan konkreettisesta etenemisestä tammikuun käsikähmistä Tampereen taisteluun, saksalaisten tuloon Helsinkiin ja valkoisten toukokuun voitonparatiisiin. Tikka käsittelee monipuolisesti ja havainnollisesti taisteluja, punaista ja valkoista terroria sekä vankileireillä tapahtuneita kuolemia. Englanninkielinen lukija saa kattavan katsauksen sotaan liittyneistä kauheuksista vankien ammuttamisista kuolemanpartioihin kuten myös kuolemaa kylväneistä valkoisista ja punaisista. Sodan konteksti tuotti poliittista väkivaltaa, jossa aatteen nimissä tapettiin, murhattiin ja annettiin kuolla nälkään tai tautiin.

Toinen teema uppoutuu syvälle sotaan liittyviin kulttuuriin aspekteihin. Tuomas Tepora pohtii sodan myyttejä ja erityisesti tapaa, jolla sodassa tapahtuneet kuolemat esitettiin molemmilla puolilla aatteen vaatimina uhrauksina. Tiina Lintunen rakentaa omassa artikkelissaan ensin taustakuvaa naisten roolista vuoden 1918 Suomessa, jota vasten hän tarkastelee tässä roolissa sodan aikana tapahtuneita muutoksia. Marianne Junila käsittelee lasten käsityksiä ja kokemuksia

sodasta. Toisen teeman viimeisessä tekstissä Anders Ahlbäck esittää sotaan liittyneitä maskuliinisuus-myyttejä, erityisesti jääkäriin liittyvää mytologiaa.

Kolmas teema alkaa kiinnostavasti Aapo Roseliuksen tekstillä heimosodista Virosta Aunuksen retkikuntaan. Englanninkielinen teksti tästä aiheesta on erityisen arvokas, koska noista sisällissodan jälkimainingeista on kirjoitettu englanniksi melko vähän. Kolme viimeistä tekstiä (Tauno Saarela, Tuomas Tepora ja Tiina Kinnunen) käsittelevät sitä, miten sotaa tulkittiin erilaisissa ryhmissä ja eri aikakausina. Kinnunen tuo erityisesti esille 1990-luvulla tapahtuneet muutokset, yhtäältä sanan ja tutkimuksen vapautumisen ja toisaalta ”valkoisen totuuden” paluun eräänlaisen kylmän sodan jälkeisen uuspatriotismin mukana. Kirjassa esitetyt ilmiöt täydentävät hyvin *Finland in World War II* -kirjan havainnot: sisällissodan ja toisen maailmansodan suomalaisen kollektiivisen muistamisen ja tulkinnan kuviot tuntuvat liikkuvan samalla tavalla.

Nykypäivänä englantia on monille suomalaisille historioitsijoille toinen, ellei ensisijainen työkieli, ja suomalaisen historian tutkimuksen tulosten esittäminen englanniksi antaa mahdollisuuden keskustella muiden maiden tutkijoiden kanssa. Ongelmat tulevat kuitenkin usein vastaan, kun kirjoitetaan muulla kuin äidinkielellä. Tässäkin tapauksessa kieliasu tekee lukemisen paikoittain vaikeaksi. Ongelmalliset lauserakenteet hankaloittavat esimerkiksi sivujen 40–41 taloudellisen selityksen ymmärtämistä. Jossain tapauksissa sanavalinta tuntuu vääralt, tai suomenkielinen sanavarasto näkyy englanninkielisen tekstin läpi: ovatko esimerkiksi ”*dedication to the common issue*” tai otsikkotasolla oleva ”*mystified war*” (eli hämmäntynyt sota) kirjoittajien ajatusten mukaisia ilmaisuja? Allekirjoittaneen tarkoitus ei ole rehvastella omalla kielitasolla tai nujertaa kirjan tekijöitä pienellä asialla, vaan merkittävän ponnistuksen kunnioittaen tuoda esille pohtimisen arvoinen ongelma: onko kirjoittaminen suoraan englanniksi kääntämisen sijaan aina oikea ratkaisu, ja kärsiikö kirjoittajan viesti tästä valinnasta? Tässä tapauksessa kirja kärsii kielellisistä ongelmista, jotka huolellisen kustantajan olisi pitänyt hoitaa.

Kritiikistä huolimatta kirja on erittäin rikas kokonaisuus, joka tuo esille hyvin monipuolisen tutkimuksen. Allekirjoittanut olisi kaivannut enemmän syvyyttä Euroopan diplomaattisen kontekstin kuvailemisessa: esimerkiksi Saksan päätös antaa jääkäreille lupa palata Suomeen kuitataan ilman selitystä. Kirjan fokus on kuitenkin selkeästi muualla, Suomen sisäisen kontekstin ja erityisesti molemmilla puolilla taistelevien aatteiden ja tekojen mahdollisimman monipuolisessa esittä-

misessä. Siinä kirja onnistuu hyvin ja antaa lukijalle monipuolisen kuvan nykypäivän Suomen sisällissotaan liittyvän tutkimuksen päätreendeistä ja kiinnostuksen kohteista.

LOUIS CLERC, FT, PROFESSORI
TURUN YLIOPISTO

Thomén veljesten viimeinen matka

Marko Paavilainen: Murhatut veljet. Valter, William ja Ivar Thomén elämä ja kuolema. Siltala 2016. 280 s. ISBN:978-952-234-337-6.

Sisällissodan loppupuolella huhti-toukokuussa 1918 sodan voittajat rankaisivat ankaralla kädellä punaisia. Historiantutkija Marko Paavilaisen teoksessa *Murhatut veljet: Valter, William ja Ivar Thomén elämä ja kuolema* selvitetään miksi punaisten teloitettujen määrä nousi korkeaksi juuri Länsi-Uudellamaalla. Vuosi 1918 on Suomen lähihistorian tutkituimpia ajanjaksoja ja uusia tutkimuksia ilmestyy tasaisin väliajoin. Pääosa tutkimuksesta on keskittynyt sodan loppuvaiheisiin ja valkoiseen terroriin, mutta Paavilainen paneutuu kirjassaan sodan alkupäivien punaiseen terroriin ja sen uhreihin ja tekijöihin. Kirjan päähenkilöitä ovat veljekset Valter, William ja Ivar Thomé ja heidän surmaajansa, hyvinkääläinen punapäällikkö Lauri Kara. Samalla hän osoittaa, miten sattumanvaraisilla kohtauksilla ja päätöksillä voi olla kohtalokkaat seuraukset.

Teos jakaantuu kolmeen lukuun. Luvussa I Paavilainen selvittää hyvinkin yksityiskohtaisesti Thomén perheen taustoja sekä kunkin veljen opintietä ja uraa. Luvussa II hän paneutuu sisällissodan ensimmäisiin päiviin Länsi-Uudellamaalla. Tapahtumia käydään läpi päivä päivältä ja melkeinpä tunti tunnilta. Lopputulos on elävääntuntuinen kuvaus veljesten viimeisistä päivistä sekä eri henkilöistä, joilla oli rooli tapahtumassa. Keskeiseksi henkilöksi nousee Hyvinkään punakaartin lentävän osaston päällikkö Lauri Kara. Luvussa III Paavilainen käy läpi Vihdin joukkosurmien seurauksia, mukana olleiden myöhempiä vaiheita sekä tapauksen muistoa.

Ruotsinkieliseen sivistyneistöön kuuluneet veljekset Valter (s. 1874), Verner (s. 1878), William (s. 1880) ja Ivar (s. 1882) Thomé varttuivat yhdessä neljän siskonsa kanssa suomenkielisellä Pohjanmaalla Alajärvellä, missä sisarusten isä toimi metsänhoitajana. Valter ja

Ivar opiskelivat molemmat arkkitehteiksi ja he perustivat yhteisen arkkitehtitoimiston vuonna 1907. Veljesten suunnittelema rakennuksia, kuten pankkeja, apteekkeja ja teollisuuslaitoksia, löytyy ympäri Suomea. Muun muassa Helsingin Stockmannin tavaratalo on veljesten suunnittelema. William kouluttautui isänsä tavoin metsänhoitajaksi. Hän haltioitui aluksi osuuskunta-aatteesta, mutta ryhtyi myöhemmin liikemieheksi.

Walter, William ja Ivar viihtyivät aikuistuttuaan yhdessä ja vuosisadan alun Helsingin seurapiireissä heidät tunnettiin nimellä ”bröderna Thomé”, kun taas Verner kulki omia teitään. Hän opiskeli Suomen Taidedyhdistyksen piirustuskoulussa, kuului Magnus Enckellin vetämään Septem-taiteilijaryhmään ja vietti pitkiä aikoja ulkomailla ja Suursaarella maalaamassa. Vuonna 1913 veljekset hankkivat kuitenkin yhdessä perheen yhteiseksi tukikohdaksi Kirkkonummella sijaitsevan Medvastön ratsutilan.

Samana tammikuisena yönä 1918, kun Thomén veljekset juhlivat Williamin tulevaa avioliittoa Märta von Bornin kanssa, Helsingin työväentalon tornissa sytytettiin punainen lyhty vallankumouksen alkamisen merkiksi. Vaikka vallankumous alkoi Helsingissä rauhallisesti, William ja Märta päättivät silti aikaistaa häitään, ja heidät vihittiin 29. tammikuuta. Seuraavana päivänä William, Valter ja Ivar lähtivät monen muun tavoin pyrkimään pois Helsingistä valkoisten pariin. Thomén veljesten lisäksi matkaan lähtivät Erik Castrén, Väinö Hollo, Frans Wegelius ja Väinö Vuoristo sekä kolme Medvastön tilan palkollista, jotka ohjasivat rekiä. Seurueen tavoitteena oli taittaa yli 200 kilometrin taival läpi Punaisen Suomen.

Matka kulki Espoon saariston kautta Kirkkonummelle ja sieltä Siuntioon. Aamuyöstä 1. helmikuuta seurue saapui Vihtiin. Lähellä Nummelan asemaa punaiset pysäyttivät heidät, ja miehet vietiin työväentalolla sijaitsevaan punakaartin esikuntaan kuulusteltavaksi. Seurueen asemaa hankaloitti se, että heillä oli mukanaan aseita. Kesken veljesten kuulustelun esikuntaan tuli tieto, että Nummelaan oli matkalla hyvinkääläinen punakaartiosasto päällikkönään nuori Lauri Kara.

Lauri Kara (s. 1892) oli hyvinkääläinen sähkötekniikko ja työväenliikkeen aktiivi, jonka Hyvinkään punakaarti oli kutsunut lentävän osastonsa päälliköksi tammikuussa 1918. Lentävä osasto lähetettiin ensimmäiseen tehtävänsä 30. tammikuuta silloiseen Mäntsälän Kaukasten tehdaskylään, missä Suomen Vanutehtaan johto kieltäytyi noudattamasta punaisten antamia määräyksiä. Karan osasto ratkaisi ongelman ampu-

malla neljä tehtaan johtoon kuulunutta henkilöä. Seuraavana päivänä osasto sai käskyn siirtyä Vihtiin.

Jo pari päivää ennen Thomén veljesten seurueen pidätystä oli Nummelassa vangittu seitsemän aseetonta miestä. Miehet oli viety Vihdin punakaartin pääesikuntaan kirkonkylälle. Jälkikäteen oli vangittu vielä kaksi miestä lisää. Kaikki vangitut olivat Helsingin yliopiston opiskelijoita ja henkilökuntaa. Vihdissä Kara oli ensin kuulustellut vankeja ja ilmoittanut sitten vevänsä heidät takaisin Nummelaan. Koivissillan kohdalla Kara kuitenkin keskeytti kuljetuksen ja määräsi kaikki yhdeksän miestä teloitettavaksi. Tämän jälkeen ruumiit ryöstettiin ja haudattiin ensin hätäisesti tienviereen ja myöhemmin samana päivänä läheiselle suolle.

Surmatyön jälkeen lentävä osasto jatkoi matkaansa Nummelan työväentalolle, missä Kara ilmoitti ottavansa Thomén veljekset seurueineen ja Nummelan vangitun poliisikonstaapelin Viktor Mannerheimon huolekseen. Paikallista punakaartia edustava Edvard Helle vastusti tätä, mutta ei voinut mitään Karalle ja hänen joukkueelleen. Kara lähetti reenkuljettajina toimineet renkipojat kotiin, mutta lähti kuljettamaan muuta seuruetta tuntemattomaan määränpäähän. Noin kilometrin päässä Nummelan työväentalolta Kara määräsi nämäkin vangit teloitettavaksi. Ryöstetyt ruumiit siirrettiin samaan suohautaan aiemmin teloitettujen kanssa.

Karan johtaman lentävän osaston sisällissodan ensimmäisinä suorittamat joukkomurhat kostettiin monin kerroin Vihdissä ja Hyvinkäällä. Valkoiset valtasivat Vihdin lopullisesti 25. huhtikuuta. Ensimmäiset kenttäoikeuden määräämät teloitukset toimeenpantiin 26. huhtikuuta. Kenttäoikeus lopetti työnsä Vihdissä vajaa kuukausi myöhemmin. Tänä aikana kenttäoikeus tuomitsi 50 punaista kuolemaan. Lisäksi punaisia tapettiin valtauksen yhteydessä sekä valtiorikosoikeuden päätöksellä Vihdissä kaikkiaan yli sata. Myös Hyvinkäällä teloitettujen punaisten määrä nousi yli sataan. Joukossa oli kaksi Karan perheen jäsentä. Karan vaimo Elsa ammuttiin ensimmäisenä hyvinkääläisenä naisena 8. toukokuuta ja Karan veli Lennart 15. toukokuuta. Isä ja kaksi siskoa saivat vankeustuomiot. Lisäksi toukokuun aikana Hyvinkäällä ammuttiin 12 Karan osastoon kuulunutta miestä. Sen sijaan Lauri Kara pääsi pakenemaan.

Pakomatallaan itään Kara vangittiin ja vietiin Kouvolan vankileirille, missä vangitsijoilla ei kuitenkaan ollut tietoa hänen osallisuudestaan punaiseen terroriin. Kara onnistui karkaamaan, kun häntä oltiin siirtämässä Kouvolasta Riihimäelle. Monen muun punakaartilaisen tavoin hän piileskeli kesän yli Hyvinkään metsissä. Syk-

syn tullen hän pakeni rajan yli Venäjälle, missä hän koulutautui punakomentajaksi. Lokakuussa 1919 Kara osallistui taisteluihin Pietarin eteläpuolella Tsarskoje Selossa ja kaatui siellä.

Thomén veljekset haudattiin Helsingin Hietaniemen hautausmaalle 1. maaliskuuta 1918. Veljesten ja muiden samaan suohautaan haudattujen ruumiit oli toimitettu Helsinkiin jo helmikuussa, missä näille oli suoritettu ruumiinavaus Sigrid Enckellin perustaman ”Helsingin naisten apukomitean” aloitteesta. Apukomitea oli perustettu huolehtimaan ruumiiden tunnistamisesta ja hautaamisesta. Vastoin odotuksia, ihmisten puheita ja lehtien uutisointia, patologit eivät löytäneet merkkejä kidutuksesta tai pahoinpitelystä. Uhrin oli ammuttu ja joitakin oli lisäksi pistetty pistimellä ampuksen jälkeen.

Paavilaisen kirjaa voi luonnehtia mikrohistorialliseksi, sillä se paneutuu yksityiskohtaisesti yhteen tiettyyn väkivaltaiseen tapahtumaan ja sen toimijoihin, mutta tarkastelee samalla tapausta osana kevään 1918 muita väkivaltaisuuksia Länsi-Uudellamaalla. Thomén veljesten ja heidän kumppaniensa murhilla oli harvoja silminnäköijöitä, mutta tämä ei estänyt lehtiä ja muita tahoja kirjoittamasta veljesten viimeisistä hetkistä. Vihdin kirkkoherran poika kirjoitti jo murhapäivän iltana veljesten kuolleen niin ”uljaasti” ja ”ylväästi”, että jopa teloittajien joukossa oli itketty. Veljesten murha oli yksi monista punaisen terrorin aikaisista väkivallanteoista, joita käytettiin valkoisten sotapropagandassa oikeuttamassa ankaria rangaistuksia, mikä johti osaltaan siihen, että muun muassa Vihdissä ja Hyvinkäällä teloitettiin sodan päätyttyä suuri määrä punaisia. Kertomuksia teloitettujen kidutuksesta ja pahoinpitelystä oli helppo uskoa. Sodan jälkeen vapaussota-kirjallisuus jatkoi näiden kertomusten toistamista ja vahvisti entisestään kuvaa punaisten erityisestä raukuudesta. Kirjan aiheeksi Thomén veljesten kohtalo olisi kuitenkin tuskin päätynyt ilman Marko Paavilaisen lapsuudessa herännyttä kiinnostusta Medvastön kartanon asukkaisiin ja heidän kohtaloihin. Esimerkiksi käsitellessään kirjassaan *Punainen terrori* perheenjäsenten murhia keväällä 1918 Jaakko Paavolainen vain toteaa lyhyesti: ”Vihdin joukkomurhissa sodan alussa kuoli kolme Thomé-veljestä, heistä kaksi arkkitehtejä, kolmas metsänhoitaja.”¹

Marko Paavilaisen tutkimus perustuu laajaan ja monipuoliseen lähdeaineistoon, mutta lopputulos on kaikkea muuta kuin sirpalemainen. Teos on oiva esi-

1. Jaakko Paavolainen, *Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1918 I. Punainen terrori*. Tammi 1966, 208.

merkki tietokirjasta, joka on sekä tieteellisesti kestävä että luettava. Myös kirjan taitto ja kuvitus ansaitsee erityiskiitoksen. Kirjan alussa Paavilainen toteaa tutkimuksessaan olleen työläistä seuloa tapausta koskevasta lehtikirjoittelusta paikkansapitävät tiedot tarkoitushakuisesta ja puolueellisesta tiedosta. Folkloristina ja muistitietotutkijana minua erityisesti ilahduttaa, että Paavilainen osoittaa selvästi ymmärtävänsä tapauksesta kertovan muistitiedon ja tarinoiden merkityksen eikä tuomitse niitä ”vääriksi” tai jätä niitä käsittelemättä, vaan kietoo ne sujuvasti osaksi tapahtumien tulkintaa.

ANNE HEIMO, DOSENTTI, FT
HELSINGIN YLIOPISTO

Huliganismia Neuvosto-Venäjällä

Ira Jänis-Isokangas: Neuvostovallan taistelu huliganismia vastaan 1920-luvulla. Käsitteet, politiikka ja käytännön toimet. Acta Universitatis Tamperensis 2144, Tampereen yliopisto 2016. 285 s. ISBN 978-952-03-0051-7.

Ira Jänis-Isokangas on ottanut väitöskirjansa aiheeksi Neuvosto-Venäjän (ja sitten Neuvostoliiton) virallisten tahojen taistelun sikäläisissä rikoslajeissa määritellyä huliganismia vastaan. Sillä tarkoitettiin periaatteessa lievänpuoleista epäjärjestyä, johon saattoi sisältyä paikkojen rikkomista, näpistyksiä ja väkivaltaakin. Yleensä se ei liittynyt organisoituun rikollisuuteen eikä johtanut vakaviin pahoinpitelyihin tai tihutöihin, puhumattakaan hengenlähdoistä, paitsi vahingossa sattuneita.

1920-luvun Neuvosto-Venäjä oli levoton yhteiskunta. Niin oli Suomikin, mutta aste-ero oli melkoinen. Venäjällä käynnissä oli syvä mullistus, vanha yhteiskunta oli hajonnut ja hajotettu, uusi hahmottui sekä äkkiliikkein että vähitellen, maailmansota ja sinne tänne aaltoillut sisällissota oli vaatinut miljoonia uhreja ja raaistanut henkiin jääneet. Kaikkialla oli kerjäläisiä, kulkurit kiersivät maata, joka puolella liikkui nälkäisiä orpolapsia, jotka koettivat tulla toimeen miten parhaiten taisivat. Sen näki jopa ulkomaalainen, jos oli silmää

katsoa, niin kuin oli ruotsalaisella pilapiirtäjällä ja pakinanimikkarilla Albert Engströmillä matkakirjassaan *Moskoviter*. Kirjan suomennos julkaistiin astetta karumalla otsikolla.¹

Venäjän vallankumous vetosi suuriin ihanteisiin ja moni uskoi niiden toteutuvan, ainakin ajan kanssa. Taiteessa ja kaupunkinuorison rakkauselämässä harrastettiin radikaaleja kokeiluja. Arjessa näkyviin nousi myös se, mikä myönnettiin Moskovan Tšekan vuosikertomuksessa komeassa suurteoksessa *Punainen Moskova*: ”Jokaisella vallankumouksella on muuan viheliäinen joskin ohimenevä piirre: näyttämölle nousee kaikenlaisia kojareita, hämäreitä liikemiehiä, seikkailijoita ja silkköjä rikollisia, jotka lyöttäytyvät yksin vallanpitäjien kanssa (*primazyvajuštšihja k vlasti*) omanvoitonpyyteisessä tai muussa rikollisessa tarkoituksessa. Se vahinko, jonka he aiheuttavat vallankumoukselle, on jättimäinen.” Näihin ei poliittisen poliisin katsannossa tepsinyt tavallinen oikeudellinen kurinpito, tarvittiin erityistoimia.²

Vallankumouksen ja sisällissodan jälkeen oli pakko hengähtää, mutta moni bolševikki näki uuden talouspolitiikan (NEP) suosivan kuona-aineksia, joihin usein luettiin myös nuo liikemiehet, nepmanit. Elintarvikehuolto nälänhädästä selviävässä maassa avasi maaseudulle tilaisuuksia. Siksi väitöksen pääkohdealueeksi on valikoitunut maaseutu, jota monesti pidettiin huliganismin tyssijana.

Kun entisen Neuvostoliiton arkistoihin avautui pääsy, tutkijoiden katse tarkentui Stalinin aikaan, terroriin ja murhaamiseen, ulko- ja turvallisuuspolitiikan käännteisiin ja taustoihin, sotiin ja kylmään sotaan, vakoiluun ja tiedusteluun. 1920-luku jäi katveeseen, sillä sitä oli jo aiemmin voitu tutkia jopa aikalaisaineiston varassa. Silloin näet sai vielä julkaista monenlaista, vallitsi mielipiteiden kirjoa, jopa sananvapautta. Sanomalehtiä, kokousjulkaisuja ja tilastoja lukemalla 1920-luvusta on saatu paljon enemmän irti kuin myöhemmistä vuosikymmenistä.

Jänis-Isokankaan väitös liittyy 1920-luvun renessanssiin, sillä nytemmin NEP-kausi on palannut tutkimuksen polttopisteeseen. Siltäkin ajalta on arkistoihin jäänyt paljon aineistoa, jonka analyysi auttaa paremmin ymmärtämään yhteiskunnan muutosprosesseja, jopa näkemään ne uudessa valossa. Se näkyy tästäkin kirjasta hienosti.

1. Albert Engström, *Ryssä*. Suomennos Eino Voionmaa. WSOY 1925. – Kirjan hauskipia kuvia on piirros tekijän ystävästä Akseli Gallen-Kallelasta, kun hän Helsingissä kuulee, minne ruotsalainen on menossa.

2. *Krasnaja Moskva. 1917–1920 gg.* Moskovskogo Soveta 1920, palsta 630. Esipuheen teokseen oli allekirjoittanut kaupunkineuvoston puheenjohtaja Lev Kamenev.

Työ on jaettu kolmeen pitkään pääjaksoon. Jako on paitsi kronologinen myös temaattinen ja erittäin onnistunut. Ensimmäinen käsittelyluku on taustaa, mutta siinä tulee kokonaisuuden kannalta tärkeää pohdiske-
lua. Huliganismia tarkastellaan ensin Venäjän keisari-
vallan perspektiivissä, minkä jälkeen osoitetaan, miten
tämä vasemmistolaisien lakiteoreetikkojen vieroksuma
käsite siirtyi bolševikkien arsenaaliin ja vieläpä terästyi.
Tämä on parhaan luokan käsitehistoriaa. Toinen käsit-
telyluku syventää huliganismin käsite- ja oikeushisto-
riaa 1920-luvun osalta ja on mielestäni kirjan paras
jakso.

Kolmas pääjakso keskittyy huliganismin vastaiseen
taisteluun. Keskitason hallinnon tarkastelu tuo tuoreen
näkökulman ja tekijä saa paljon irti esimerkiksi eri
viranomaisten reviiirikamppailuista ja huliganismin vas-
taisesta kampanjoinnista nimenomaan NEP-kauden
ilmionä. Sen sijaan teesi huliganismista juuri maaseu-
dun ongelmana olisi kaivannut lisäpohdiskelua. Muu-
alla Euroopassa se on nähty modernisoitumiseen liitty-
vänä urbaanina ilmionä. Voi olla, ja tekijä tietää tämän,
että neuvostoviranomaisten korostus maaseudun huli-
ganismista liittyi heidän oman kontrollinsa ohuuteen
maaseudulla. Siksi uhka sekä yleiselle järjestykselle että
itse järjestelmälle nähtiin suurempana.

Virallisia tahoja kuvaavalla käsitteellään 'neuvosto-
valta' tekijä ei väitä, että vallassa olisivat oikeasti olleet
työläisten ja talonpoikien neuvostot. Esitetyt 'neuvos-
tovallan' määritelmät – hallinto, yhteiskunnalliset jär-
jestöt ja kulttuurinen ja uusi yhteiskunnallinen eliitti (s.
15) – tai: hallinto, puolue ja Komsomol (s. 19) – ovat
hyväksyttäviä. Täsmennyksenä tekijä osoittaa, että
1920-luvun maaseudulla puolueen valta oli vielä varsin
huterissa kantimissa.

Toinen pääkäsite, 'huliganismi', tulee selväksi kaik-
kine vaiheineen ja vaihteluineen. Tekijä tekee uraa
uurtavaa käsitehistoriaa, minkä alaan hän myös sijoit-
taa työnsä. Kun miettii Lontoossa 1800-luvun lopulla
vaikuttaneiden irlantilaisveljesten nimen nopeaa leviä-
mistä monen maan rikoslainsäädäntöön, tulee mieleen
'huliganismin' soveltuvuus nimenomaan autoritaarisen
hallinnon käyttöön. Ehkä käsite siirtyi niinkin kivutto-
masti keisari-Venäjältä bolševikeille, koska se voi kattaa
melkein minkä tahansa hallinnolle epämieluisan toi-
minnan.

Käsitehistorian ohella tutkimus kuuluu Venäjän ja
Neuvostoliiton tutkimukseen ja siinä kansalaisten roo-

lia ja merkitystä korostavaan suuntaukseen, joskin
väestöä katsotaan tässä lähinnä viranomaisten toimien
ja ajattelun kohteena. Siten työn voi nähdä myös hal-
lintohistoriana. Yhtenä vahvuutena ja jopa uutuutena
nousee esiin tarkastelu hallinnon keskitason näkökul-
masta. Se tuo yllättävän paljon uutta.

Tekijä on tietoinen huliganismin sukupuolittuneisuu-
desta, toisin sanoen sen luonteesta nuorten miesten
itseilmaisuna. Hän kuitenkin rajaa tämän laajan tema-
tiikan pois, mitä voi pitää työekonomisesti järkevänä
ratkaisuna. Se on perusteltua myös siksi, että itse huli-
gaanien ääntä ja mahdollista ajattelua on vaikea saada
esiin.

Aikarajaus NEP-kauteen on luonteva. Suhteessaan
maaseutuun vallanpitäjät tasapainoilivat ikuisten väli-
neidensä kepin ja porkkanan välillä, mutta vuosina
1928–1929 Stalinin vaaka kallistui ratkaisevasti ensin
mainitun suuntaan. Venäjäksi välineet ovat tietenkin
äärimmäisempiä: *knut ili prjanik*, solmuruoskaa vai
piparia.

Tekijä hallitsee ajantasaisesti omaan teemaansa liit-
tyvän tutkimuskirjallisuuden. Sen sijaan Neuvostoliiton
johtotason valtakamppailuiden ja eri toimien analyysi
nojaa jo ikää saaneisiin klassikkoihin. E. H. Carr on
tietysti kunnianvanhus, mutta johtotason käihinöistä ja
niiden liittymisestä yhteiskunnan sosiaalishistoriaan tie-
detään ja ymmärretään nyttemmin todella paljon lisää,
kuten näkyy Kotkinin ja Hlevnjukin tuoreista Stalin-
elämäkerroista.³

Arkistoaineisto on vaikuttava, sillä Jänis-Isokangas
on hyödyntänyt kuuden eri arkiston antia. Kun tekijä
toteaa, ettei puolueen roolista huliganismin vastaisen
kampanjoinnin taustavoimana ole juurikaan todisteita,
kannattaisi kuitenkin ehkä etsiä sen NKP:n keskusko-
mitean osaston aineistoja, jonka tehtävänä oli ohjailla
eri virastoja ja hallinnollisia elimiä, kuten miliisiä ja tur-
vallisuuspoliisia.

Toisin kuin usein nykyään, kirja on huolellisesti oiko-
luettu ja viimeistely, venäläiset nimet aina oikein trans-
litteroitu. Tekijä ei karttele silkkaa, raakaa työtä. Pikku-
virheitä – joita tulee jokaiselle – on minimaalisesti. Yksi
otti sydämeen: runoilija Jeseninin etunimi on Sergei
eikä mitätön Jevgeni. 1920-luvun runouden tähdelle
kuuluisi kunniaipaikka tässä kirjassa, sillä boheemi
maalaispoika kutsui itseään huligaaniksi. Ennen itse-
murhaansa (30-vuotiaana) hän jätti jäähyväiset:
"Näkemiin, ystäväni, näkemiin / sydämensyrjimmäinen

3. Stephen Kotkin, *Stalin. Volume I. Paradoxes of Power, 1878–1928*. Penguin Press 2014; Oleg V. Khlevniuk, *Stalin: New Biography of a Dictator*. Käännös Nora Seligman Favorov. Yale University Press 2015.

olet minulle” (suom. Pentti Saaritsa). Kulttuurioilijat Majakovski ja Jesenin kannattivat periaatteessa neuvostojärjestelmää, mutta flirttailivat huliganismina nähdyin käyttäytymisen suuntaan eivätkä lämmenneet viranomaisten kampanjoinnille.

Lukijalle tulee usein mieleen teeman ajankohtaisuus nyky-Venäjällä. Siellä huliganismi on jälleen elpynyt käyttöön viranomaisten välineenä.⁴ Jänis-Isokankaan kiinnostava ja olennainen työ Neuvosto-Venäjän historiasta auttaa ymmärtämään nykyistäkin Venäjää. Vaikka aihepiiriä on jo jonkin verran tutkittu, näin laajaan ja kunnolla käsiteltyyn alkuperäisaineistoon nojautavat työt ovat yhä harvinaisuuksia. Sekä temaattinen että ajallinen raja on perusteltu ja rakenne looginen. Johdanto ja kypsät johtopäätökset ovat parempia kuin normaalisti historia-alalla.

Vaikka arkistoaineisto on vaikuttava, tekijä ei ole unohtanut aikalaiskirjallisuutta, brosyreja ja lehtikirjoituksia, mikä ansaitsee todella kiitoksen. Saamme runsaasti uutta tietoa ja parempaa ymmärrystä. Kokonaisuutena teos tuo merkittävän panoksen vilkastuvaan Neuvostoliiton 1920-luvun tutkimukseen. Työ on tunnollisesti tehty, saadaan paljon uutta tietoa ja teoreettisävyiset analyysit ovat valaisevia. Tätä ei tarvitse hävetä missään kansainvälisessä seurassa. Työssä on vähintään kolmen hyvän kansainvälisen referee-artikkelin ainekset, ja sellaiset tekijän kannattaisikin seuraavaksi valmistaa, sillä aineistolla ja analyyseilla on varmasti kysyntää.

KIMMO RENTOLA, VTT, PROFESSORI
HELSINGIN YLIOPISTO

4. Ks. esim. huippumalli Natalja Vodjanovaan ja hänen autistiseen sisarensa kohdistunut tapaus viime kesänä Nižni Novgorodissa. Masha Geshen, *Visible and Vicious in Russia*. New York Review of Books Jan 14, 2016. <http://www.nybooks.com/articles/2016/01/14/visible-and-vicious-in-russia/> (5.7.2016).

Japanilainen tulkinta Suomen sodanjälkeisestä realismista

Hiroshi Momose: Realism of Postwar Finland. A Japanese View. Omakustanne 2015. 157 s.

Suomen ja Japanin väliset poliittiset, taloudelliset ja kulttuuriset suhteet sekä maiden sodanjälkeisen kehityksen vertailu ovat viime vuosina inspiroineet yllättävänkin suurta tutkijajoukkoa. Lähestyvä merkkivuosi (Suomen ja Japanin väliset diplomaattiset suhteet solmittiin vuonna 1919) ei varmasti ainakaan vähennä aihetta kohtaan tunnettua kiinnostusta. Emeritusprofessori Hiroshi Momose, japanilaisen Suomen historian tutkimuksen *grand old man*, antaa tuoreimman kontribuutionsa käynnissä olevaan keskusteluun omakustanteisella käännösteoksella *Realism of Postwar Finland: A Japanese View*.

Se, että arvion Suomen varhaista sodanjälkeistä historiaa käsittelevästä kirjasta kirjoittaa suomalainen Japani-tutkija suuntaa huomion erityisesti professori Momosen teoksen alaotsikkoon. Millaisia ovat ne japanilaiset erityispiirteet, jotka nousevat esille analysoitaessa Suomen kansainvälistä asemaa välittömästi sodan päättymisen jälkeen? Mitä muuta nousee esille, kuin taustoittavassa luvussa mainittu Konni Zilliacuksen ja suomalaisten aktivistien yhteistyö japanilaisten toimijoiden kanssa Venäjän–Japanin sodan aikana, maininta Gustaf John Ramstedtin 1920-luvun toiminnasta ja 1930-luvun suomalais-japanilaisten kulttuurisuhteiden ja mahdolliseen sotilaalliseen yhteistyöhön viitanneiden suunnitelmien esittely? Vaikka mainitun ‘japanilaisen näkökulman’ löytäminen Suomen historiaa koskevista tulkinnoista osoittautuu lopulta verraten haasteelliseksi, teos avautuu yhtä aikaa sekä huolelliseen tutkimukseen perustuvana esityksenä Suomen ulko- ja sisäpolitiikasta että itsereflektiivisenä esityksenä professori Momosen tulkinnan ja tutkija-minän kehityksestä.

Taustaluvun jälkeen Momosen kirja etenee pääosin kronologisesti tarkentaen katseensa esimerkiksi sotasyyllisyysoikeudenkäyntiin, rauhansopimuksen syntyprosessiin ja YVA-sopimuksen solmimiseen. Käsitteilyluvat etenevät jouhevasti tuoden esille kirjoittajan perehtyneisyyden suomalaiseen ja kansainväliseen aihepiiriä koskevaan tutkimukseen. Suomalaiseen päätöksentekoon vaikuttaneet muutokset kansainvälisessä poliittisessä ilmastossa tulevat myös ansiokkaasti esitellyksi.

Kerronnalliseen esitystapaan nojautavan teoksen käsitteellisesti-teoreettisena kehiksenä voidaan pitää läpi

kirjan jatkuvaa keskustelua pienten valtioiden (*small states*) ja suurvaltojen (*Great Powers*) välisten suhteiden ominaisuuksista. Vaikka valittua käsitteistöä esitellessä nousevat esille klassikot kuten Laotse, Montesquieu ja Rousseau, tutkimuksen lähtökohtien äärellä olisi voinut pysähtyä pidemmäksikin aikaa.

Kirja päättyy sodanjälkeisen Japanin kehitystä esittelevään lukuun sekä itsenäiseltä artikkelilta vaikuttavaan tekstiin. Ensin mainittu käy läpi japanissa käytyä *small state* -keskustelua nostaten esille henkilöitä ja teoksia, jotka tarjosivat eurooppalaisia pieniä valtioita malliksi sodanjälkeiselle Japanille. Lopulta teksti palaa Saito Masamin vuonna 1951 kirjoittamaan teokseen *Dokuritsu e no kumon* (*Throes of Independence: A History of Finland*), josta professori Momosen kirja ja Suomea koskenut kiinnostus myös alkoivat. Momosen tulkinnan mukaan Saiton teoksen tavoitteena oli rohkaista miehittyttä japanilaisia pyrkimyksissään todelliseen itsenäisyyteen ja puolueettomuuteen. Tämä olisi voitu saavuttaa vain rauhansopimuksella, jonka myös Neuvostoliitto allekirjoittaisi muiden liittoutuneiden mukana. Kirjoittaja jatkaa toteamalla Saiton olleen oikeassa julistaessaan, että Suomi olisi soihdun kantaja Aasian tulevalle itsenäisyysliikkeelle. Vaikka esitetty väite jää hiukan irralliseksi, tulee kirjan kautta selkeästi esille professori Momosen näkemys Paasikiven realismin ja Paasikiven–Kekkosen linjan viitoittaman diplomatian menestyksellisyydestä kylmän sodan rintamalinjojen jakamassa maailmassa.

Osin yhteenvedonomainen teoksen viimeinen osa analysoi Juho Kusti Paasikiven sodanjälkeistä toimintaa hakien selityksiä talvi- ja jatkosodan aikaisista sekä sotia edeltäneistä tapahtumista. Hämmäntävintä tässä tekstissä on, että se sijoittuu sanojen 'The End' ja lähdeluettelon väliin.

Professori Momosen teos ei avoimesti pyri haastamaan olemassa olevia tulkintoja eikä välttämättä tarjoa valtavasti uutta lukijalle, joka on jo valmiiksi perehtynyt vaaran vuosia koskevaan kirjallisuuteen. Teoksen todennäköinen lukijakunta muodostunee kuitenkin henkilöistä, jotka eivät voi lukea kirjoittajan laajasti esittelemää suomenkielistä tutkimusta. Siinä missä alkuperäisteos *Shokoku gaiko no riarizumu: Sengo fuinrando 1944–48 nen* (2011) oli merkittävä lisäys varsin niukkaan japaninkieliseen Suomen historiaa käsittelevään kirjallisuuteen, sen käännöstä voi luonnehtia kiistatta arvokkaaksi täydennykseksi englanninkieliseen aihepiiriä käsittelevään tutkimukseen.

Lopuksi on vielä tiedostettava ilmeinen haaste, joka liittyy tämän kirjan ja potentiaalisen lukijakunnan kohtaamiseen. Professori Momose toteaa *Historialliselle*

Aikakauskirjalle osoittamassaan saatekirjeessä englantinkielisen käännöksen syntyneen osana Japanin opetus- ja tiedeasioista vastaavan ministeriön tutkimusohjelmaa. Tässä yhteydessä tavoitelluksi lukijakunnaksi määritellään akateemiset tutkijat. Tämän verraten suppeankin kohdeyleisön voi kuitenkin olla hankalaa jäljittää tai saada käsiinsä julkaisusarjoihin kuulumatonta nidettä, jolta puuttuu ISBN-numero. Toki osaan professori Momosen esittämistä ajatuksista voi perehtyä open access-julkaisuna saatavilla olevan artikkelin (Hiroshi Momose: *Small States Perceptions in Finland and Japan. A Reflection on Postwar Years. Acta Slavica Japonica*, tomus XIV) kautta. *Historialliselle Aikakauskirjalle* osoitettu kappale löytyy allekirjoittaneelta ja on lainattavissa.

JUHA SAUNAVAARA, FT
OULUN YLIOPISTO

Pieni ja iso ovat kaunista?

Yasushi Tanaka, Toshiaki Tamaki, Jari Ojala & Jari Eloranta (toim.): Comparing Post-War Japanese and Finnish Economies and Societies. Longitudinal perspectives. Routledge Studies in the Modern World Economy 135, Routledge 2015. 253 s. ISBN 978-0-415-65620-7.

Jyväskylän yliopiston ja Kioto Sangyo -yliopiston pitkäaikaisen yhteistyön tuloksena on syntynyt monipuolinen vertaileva tutkimus Japanin ja Suomen toisen maailmansodan jälkeisestä taloudellisesta ja yhteiskunnallisesta kehityksestä. Routledgen arvostetussa *Modern World Economy* -sarjassa ilmestynyt teos koostuu japanilaisten ja suomalaisten yliopistotutkijoiden sekä kahden yhdysvaltalaisen ja yhden saksalaisen yliopistotutkijan kirjoittamista kymmenestä yhteisartikkelista sekä australialaisen professori Christopher Lloydin yhteenvedosta. Kahta Oulun yliopiston tutkijaa lukuun ottamatta suomalaiset kirjoittajat ovat Jyväskylän yliopistosta tai sieltä lähtöisin.

Artikkelit on ryhmitelty sisältönsä perusteella neljään osaan: johdanto, hyvinvointiyhteiskunnat, makroekonomia sekä kauppa ja teollisuus. Johdanto-osiossa tarkastellaan yleisellä tasolla artikkeleissa esitettyjä tuloksia (Jari Ojala, Yasushi Tanaka, Toshiaki Tamaki, Jari Eloranta) ja vertailun teoreettisia haasteita (Pavel Osinsky, Jari Eloranta). Hyvinvointiosiossa analysoidaan työ- ja perhepolitiikkaa (Maare Paloheimo, Kota Suga-

hara, Tadashi Fukui, Merja Uotila), koulutusjärjestelmiä ja työmarkkinoita (Anu Ojala, Yasushi Tanaka, Olli Turunen) sekä sotilasmenoja (Jari Eloranta, Yasushi Tanaka). Makroekonomiaosuudessa ovat esillä makroekonominen ajattelu ja sen käytännön soveltaminen (Toshiaki Tamaki, Timo Särkkä), energiakysymykset (Park Seung-Joon, Esa Ruuskanen) ja molempien maiden 1990-luvun alun talouskriisit (Kari Heimonen, Shigeyoshi Miyagawa, Yoji Morita). Kauppa- ja teollisuusosuudessa analysoidaan maiden välisiä pitkäaikaisia kauppasuhteita (Juha Sahi, Kazuhiro Igawa) ja teollisuuden kehitystä esimerkkinä paperiteollisuus (Pasi Sajasalo, Kazuhiro Igawa).

Teoksen lähtökohtaisena haasteena on kahden toisilleen etäisen, taloudellisilta voimavaroiltaan, väkimäärältään ja kulttuuriltaan monella tavoin erilaisen maan vertaaminen. Selkeitä yhdistäviä tekijöitä ovat puolestaan jo 1800-luvun lopulta alkanut samankaltainen taloudellinen kehitys ja toisen maailmansodan jälkeisen kehityksen yhtäläisyydet. Molemmat maat joutuivat sodassa hävinneiden maiden tapaan rakentamaan tulevaisuuttaan uudessa poliittis-taloudellisessa tilanteessa. Vaikean alun jälkeen seurasi nopea taloudellinen kasvu, jonka tuloksena Suomea kutsuttiin 1980-luvun lopulla Pohjois-Euroopan Japaniksi. Yhteistä ovat olleet myös 1990-luvun alussa alkaneet talousongelmat ja sen jälkeisen taloudellisen ja yhteiskunnallisen kehityksen luomat haasteet aina nopeasti ikääntyvästä väestöstä alkaen. Lisäksi on muistettava Suomen ja Japanin väliset pitkäaikaiset poliittiset ja kulttuuriset suhteet vuosien 1904–1905 Venäjän–Japanin sodasta lähtien.

Kaikkien artikkeleiden alussa on teoreettinen osio, joka antaa hyvät lähtökohdat varsinaiselle vertailulle. Artikkeleiden rakenteissa suurimmat erot liittyvät siihen, tarkastellaanko asioita koko ajan vertailemalla vai esitetäänkö erikseen kumpaakin maata käsittelevät osiot, joita sitten seuraa vertailu. Esimerkiksi työ- ja perhepolitiikkaa sekä energiakysymyksiä käsittelevissä artikkeleissa jatkuva vertailu on onnistunut erinomaisesti. Tietenkin joissakin aihepiireissä tällainen tarkastelutapa on helpompi toteuttaa kuin toisissa.

Teoksen sisällön monipuolisuudesta kertoo sen vahva teoriapainotteisuus. Siinä esitellään vertailevan tutkimuksen teorioiden lisäksi makroekonomista ajattelua ja sen käytännön soveltamista. Artikkeliluonteesta huolimatta monessa esityksessä päästään hyvin yksityiskohtaiseenkin analyysiin, kuten esimerkiksi koulutusjärjestelmiä ja työmarkkinoita sekä sotilasmenoja käsittelevissä osioissa. Muista artikkeleista hieman poikkeava näkökulma on maiden kauppasuhteiden

käsittelyssä. Ensinnäkin se on ajallisesti kaikkein pisin, ulottuen vuosiin 1919–2010. Toiseksi vertailu tapahtuu eri tavalla, kun arvioidaan keskinäisten kaupallisten suhteiden merkitystä kummallekin maalle. Sitä täydentää erinomaisesti paperiteollisuutta käsittelevä artikkeli. Siitä näkyy mielenkiintoisesti maiden mittasuhteita valaiseva puoli: yhtäältä paperiteollisuuden keskeinen merkitys kummallekin maalle ja toisaalta markkinoiden erilaisuus, Suomessa vientimarkkinat ja Japanissa kotimarkkinat. Yhtäläisyydet ja erot ilmenevät myös analysoitaessa 1990-luvun alussa koettuina talouskriiseinä. Sieltä löytyy paljon yhtäläisiä lähtökoh- tia, mutta mittasuhteet ja ratkaisut eroavat toisistaan.

Loppuyhteenvedossa Christopher Lloyd tarkastelee ansiokkaasti johdanto-osiota täydentäen vertailevan tutkimuksen teoriaa ja merkitystä etenkin silloin, kun pystytään liikkumaan tälle teokselle ominaisesti myös yksityiskohtien tasolla. Lisäksi hän tuo esille sen, kuinka samankaltainen Japanin ja Suomen kehitys on ollut toisen maailmansodan jälkeen maiden suurista eroista huolimatta: erilaiset polut ovat johtaneet pitkälti samaan tulokseen. Siitä hyvä esimerkki on työ- ja perhepolitiikkaa käsittelevä artikkeli.

Tämän päivän tilannetta arvioitaessa voidaan vielä todeta, että varsin samankaltaisten ongelmien kanssa molemmat maat edelleen painiskelevat. On jopa kysyttävä, ovatko Japani ja Suomi ennakkoesimerkkejä siitä, mikä on ”väistämättä” edessä ennen pitkää kaikilla määrättyyn kypsyysasteeseen kehittyneillä mailla. Kiihdyvässä resurssi- ja markkinakilpailussa joudutaan tyytymään lähestulkoon nollakasvuun ja osittaiseen asemien menettämiseen uusille ja nouseville kehittyville maille. Nyt vaaditaan irrottautumista perinteisestä ajattelusta. On tiedostettava, että olemme astuneet uudenlaiseen tiedon merkitystä korostavaan keskinäisen riippuvuuden maailmaan.

Kokonaisuudessaan Kioto Sangyo -yliopiston ja Jyväskylän yliopiston yhteistyön tulos vastaa hyvin tekijöiden teokselle asettamiin tavoitteisiin. Vertailemalla saadaan esille paremmin myös kummankin maan erityispiirteet jopa niin, että teosta voitaisiin käyttää pelkästään vaikkapa Suomen toisen maailmansodan jälkeisen ajan talous- ja sosiaalhistoriaan perehtymiseen. Ainoana pienenä puutteena voidaan pitää sitä, ettei käsiteltyjä teemoja ole sijoitettu paremmin globaaleihin puitteisiin. Tässä mielessä erittäin onnistunut esimerkki on energiakysymyksiä käsitellyt artikkeli.

OLAVI K. FÄLT, FT, EMERITUSPROFESSORI
OULUN YLIOPISTO

Monitieteistä kahtia- jakoisuutta ja konflikteja

Marja Vuorinen, Noora Kotilainen & Aki-Mauri Huhtinen (toim.): Binaries in Battle. Representations of Division and Conflict. Cambridge Scholars Publishing 2014. 277 s. ISBN 978-1-4438-6126-7.

Nykyisessä kiristyneessä maailmantilanteessa monet asiantuntijat ovat kritisoineet medioiden tapaa tarkastella esimerkiksi Syyrian konfliktin synnyttämää pakolaiskriisiä mustavalkoisesti. Kahtiajakoinen ajattelu on monille meistä kuitenkin helppo tapa jäsentää monimutkaista maailmaa, ja sitä sovelletaan monissa yhteyksissä niin rauhan kuin sodankin aikana.

Kahtiajakoinen ajattelu ilmiönä on lähtökohtana myös historian tutkija Marja Vuorisen, Noora Kotilaisen sekä maanpuolustuskorkeakoulun professori eversti Aki-Mauri Huhtisen toimittamassa artikkelikokoelmassa, jossa takakansitekstin perusteella luvataan tarkastella ”binääristä ajattelua monesta eri näkökulmasta” sekä monella eri aikakaudella. Huolimatta toimituskunnan kasvaneesta koosta, *Binaries in Battle: Representations of Division and Conflict* on eräänlainen jatko-osa vuonna 2012 ilmestyneelle, Marja Vuorisen toimittamalle *Enemy Images in War Propaganda* -artikkelikokoelmalle. Edellisen teoksen tunteva ei voi välttyä vertailemasta kirjoja keskenään. Vaikka *Binaries in Battle* on täysin itsenäinen teos, tarkastelen sitä tässä myös vertailun kautta.

Binaries in Battle on monitieteinen artikkelikokoelma sanan varsinaisessa merkityksessä. Teoksessa on mukana kirjoittajia kielitieteilijöistä markkinoinnin ammattilaisiin ja sotatieteilijöistä kauppatieteilijöihin. Lukijan tukena on teoksen toimittajien Marja Vuorisen ja Noora Kotilaisen kirjoittama johdanto, joka tarjoaa napakan teoreettisen viitekehyksen teoksessa keskeisen kahtiajakaisuuden ymmärtämiseen. Ymmärrettävästi artikkelien teemojen ja näkökulmien kirjo on varsin laaja. Sisällön jäntevöittämiseksi artikkelit on jaoteltu kolmen varsin yleisluontoisen teeman alaisuuteen.

Teoksen ensimmäisenä teemana on sota, jonka ensimmäinen artikkeli on markkinoinnin professori Anu Valtosen artikkeli ”mustasta turismista”¹. Valtosen tarkastelee artikkelissaan matkaa yhteen niistä Lapin kylistä, jotka jatkosodan aikana joutuivat neu-

vostopartaanien iskujen kohteeksi. Artikkelin pääasiallisena tarkastelukohteena ovat matkaoppaan kertomukset jatkosodan aikaisista tapahtumista kylässä sekä niiden kuulijassa herättämät tunteet. Kirjoittajan lähestymistapa ei ole kovinkaan tyypillinen eikä tunnettu ainakaan sodan muistamisesta kiinnostuneen uuden sotahistorian parissa, mutta se tuo kiistatta oman arvokkaan lisänsä viime sotiemme tutkimukseen. Osion muut kaksi artikkelia ovat historioitsija Ilona Pajarin sekä italian kielen lehtori Marja Härmänmaan kirjoittamia. Pajari käsittelee artikkelissaan Suomen sota-aikaisen kuolema- ja hautauskulttuurin ja viholliskuvien välistä yhteyttä ja Härmänmaa Irakin sodan representaatioita Italian lehdistössä.

Teoksen seuraavana teemana on sotiluus (*soldiership*). Osion avausartikkelissa sotatieteiden tohtori Saara Jantunen ja Ulkopoliittisessa Instituutissa vierailvana tutkijana toimiva Noora Kotilainen käsittelevät kiinnostavasti sitä, miten nykyajan sodat ovat muuttaneet kuvaamme läntisistä sotilaista enemmän humanitäärisen avustajan ja kouluttajan suuntaan. Osion toisessa artikkelissa post doc -tutkija Virpi Lehtinen tarkastelee sitä, miten länsimaisen sotilaan keho muokkautuu erilaisten sille asetettujen vaatimusten tuloksena.

Teoksen kolmannen osion teemana on laajasti määriteltä liikkuvuus, konflikti ja terrorismi. Teeman kolme artikkelia heijastavat kukin yhtä otsikon kolmesta teemasta. Liikkuvuutta käsittelee valtiotieteiden tohtori Anita Kynsilehto pakolaisuutta säänteleviä turvallisuuskäytäntöjä käsittelevässä artikkelissaan, konflikteja tohtorikoulutettava Pia Mikander suomalaisten historian oppikirjojen toiseuskonstruktioita tarkastelevassa artikkelissaan. Osion viimeinen, historioitsija Marja Vuorisen artikkeli puolestaan käsittelee kiinnostavasti Anders Breivikin yli tuhtisivuisen Manifestin sisältämää sanomaa. Tekijä onnistuu Manifestin läpikäynnin kautta valottamaan Breivikin maailmankuvaa tavalla, jonka tunteminen voisi olla hyväksi monelle Utoyan iskuista kirjoittavalle toimittajalle. Sen sijaan, että Breivikiä käsiteltäisiin vain mielisairaana yksilönä, Vuorinen asettaa Breivikin ajatukset laajempaan kontekstiinsa ja tarkastelee niitä mieleltään häiriintyneen ihmisen reaktiona aikamme yhteiskuntaan.

Teoksen neljäs ja viimeinen osio käsittelee strategioita, suunnittelua ja organisaatioita. Osion ensimmäisessä artikkelissa suunnittelun ja johtamisen tohtori

1. Mustalla (synkällä) turismilla (*dark tourism*) tarkoitetaan erään määritelmän mukaan matkustamista kohteisiin, joihin liittyy kärsimystä, kuolemaa tai muuta makaaberia.

Virpi Sorsa analysoi johtajien välisiä sosiaalisia jännitteitä strategiansuunnittelutapaamisissa. Osion toisessa artikkelissa valtiotieteen tohtori Juha Mälkki puolestaan pohtii ”sidoshenkilöiden” (*linchpin persons*) merkitystä sotilaallisten organisaatioiden tehokkuudelle. Teoksen päättää johtamisen sotilasprofessori Aki-Mauri Huhtisen artikkeli, jossa tarkastellaan rinnakkain konventionaalisen ja kybersodan väkivallan kuvia.

Kuten edeltävästä sisällön kuvauksesta käy ilmi, kyseessä on todella monialainen teos. Monialaisuus on kuitenkin myös teoksen akilleen kantapää. *Enemy Images in War Propaganda* -artikkelikokoelmaan verrattuna tässä teoksessa on enemmän temaattista hajainaisuutta, eivätkä teemajaottelut muodosta täysin loogisia kokonaisuuksia. Teos olisikin saattanut saada lisää jännevyyttä yhteenvedosta, jossa artikkelien tapaukset olisi viety yleisemmälle tasolle, mutta myös pohdittu, mikä merkitys kahtiajakoisella ajattelulla lopulta on. Kokonaisuutena teos on kuitenkin onnistunut ja tarjoaa lukijoilleen mielenkiintoisen lukuelämyksen.

OLLI KLEEMOLA, VTM
TURUN YLIOPISTO

Kaukokaupasta globaaliin liiketoimintaan

Andrea Colli: Dynamics of International Business. Comparative Perspectives of Firms, Markets and Entrepreneurship. Routledge 2016. 202 s. IBN 978-0-415-55917-1.

Taloudellinen globalisaatio ja liiketoiminnan kansainvälistyminen ovat jälleen ajankohtaisempia aiheita kuin koskaan. Helposti lähestyttävän historiallisen näkökulman näihin ilmiöihin tarjoaa italialaisen professori Andrea Collin uusi teos. Kirja on alun perin tarkoitettu tekstikirjaksi yliopisto-opetuksen tarpeisiin, erityisesti kohderyhmäkseen Colli mainitsee Milano Bocconi -yliopiston kansainvälisen johtamisen opiskelijat. Lopputuloksena on oivallisesti jäsenneily, selkeä kuvaus liiketoiminnan kansainvälistymisestä. Kirja ei edes yritä olla kansainvälisen liiketoimintahistorian pikkujättiläinen, vaan suhteellisen yksinkertaisena se sopii myös lukijalle, joka on kiinnostunut talouden ilmiöistä, mutta jolta ei edellytetä laajoja talous- tai liiketoimintahistorian pohjatietoja.

Collin tapa on yhdistellä historiallisia kertomuksia laajempiin kokonaisuuksiin. Kansainvälisen kaupan teorioita käsitellään kyllä kunkin kappaleen yhtey-

dessä, mutta hyvin käytännönläheisellä tasolla eikä niille ole varattu omaa lukua tai muutenkaan omia osioitaan. Kronologisesti järjestetyt luvut ovat temattisia. Kukin tarinan muotoon kirjoitettu luku painottaa muutamaa pääasiaa, kuten riskien tai epävarmuuden hallintaa, valtionhallinnon roolia tai kansantalouden merkitystä sekä teknologian tai institutionaalisten puitteiden vaikutusta kansainväliseen liiketoimintaan kyseisenä aikakautena. Colli kiinnittää huomiota myös liiketoiminnan taustatekijöihin, ennen kaikkea siihen, kuinka taustatekijät vaikuttavat liiketoiminnan rakenteisiin: Kuinka esimerkiksi hallituksen toimet tai kuljetuskustannukset ovat vaikuttaneet yritysten toimintaan?

Tämän päivän näkökulmasta on mielenkiintoista pohtia, missä määrin nykyinen globalisaatio on uusi ilmiö: ovathan monet globalisaation elementit olleet olemassa jo hyvin pitkään – siitä huolimatta että julkisessa keskustelussa globalisaatio yhdistetään juuri viime vuosikymmenien ja aikojen tapahtumiin. Liiketoimintahistorian piirissä Geoffrey Jones (2005) on aiemmin todennut, että kansainvälisistä liikeyrityksistä puhuminen ennen modernin valtion syntyä on anakronistista. Yleisesti tutkimuskirjallisuudessa viitataan ensimmäiseen 1800-luvulta alkaneeseen ja toiseen 1970-luvulta alkaneeseen globalisaatioon. Colli sen sijaan päätyy käsittelemään kansainvälistä liiketoimintaa aina esiteollisen ajan kaupasta nykypäivän globalisaatioon, koska aidosti uusien elementtien havaitseminen edellyttää pitkän aikavälin tarkastelua.

Esiteollisen ajan kaupankäynnin ominaispiirteisiin kuului, että omistaja johti omaa kauppahuonettaan. Ajan myötä yritykset kasvoivat. Kauppakomppaniat olivat jo esimerkkejä suurista ja monimutkaisista organisaatioista, joiden toimenkuvaan kuului varsinaisen kaupankäynnin ohella paljon muuta, varsinaista kaupankäyntiä tukevaa toimintaa. Palkattujen johtajien ja suuren organisaation myötä syntyi uudenlainen tarve kontrolloida ja valvoa toiminnan eri osia. Hallintokenteet kehittyivät. Varsinaisen monikansallisen yrityksen määritelmänä on kuitenkin pidetty sitä, että yrityksellä on varsinaista liiketoimintaa useammassa kuin yhdessä maassa. Tällaisia syntyi, kun yrittäjät investoivat ulkomaille sijoitettuihin tuotantolaitoksiin. Kuten myöhemminkin, ulkomaille suuntautuvien investointien taustalla oli tarve parantaa liiketoiminnan tehokkuutta. Syitä investointeihin olivat luonnonvarat, suuret kuljetuskustannukset, halvempi työvoima tai kaupan rajoitteet, kuten tullipoliittika.

Oma huomioni lukijana kiinnittyi erityisesti 1900-lukuun, jota värittävät niin kutsutun ensimmäi-

sen globalisaation päättyminen ensimmäiseen maailmansotaan, 1980-luvulle saakka kestänyt kylmän sodan aikakausi sekä niin kutsuttu toinen globalisaatio. Liiketoiminnan kehitykseen vaikuttivat paitsi maailmanpolitiikka myös teknologian kehitys: samaan aikaan kun politiikka on vuoroin sulkenut ja avannut rajoja, liikenne on kehittynyt, kuljetuskustannukset laskeneet ja tiedonkulku saavuttanut valonnopeuden. On sanomattakin selvää, että puitteet mahdollistavat täysin uudenlaisia toimintatapoja.

Vaikka talouden globalisaation on katsottu alkaneen viimeistään 1970-luvulta, aihetta koskeva historiantutkimus on vielä alkutekijöissään. Myös Colli tyytyy käsittelemään aikakautta harmillisen ohuelti. Hänen mukaansa nämä tapahtumat ovat vielä kesken, mutta toisaalta hän kertoo jättävänsä nykyisten monikansallisten yritysten toiminnan ja strategioiden tarkastelun mieluusti asiaan paremmin perehtyneille tutkijoille. Kirjansa epilogissa hän kuitenkin esittää seuraavat kolme huomiota, jotka ehkä antavat osviittaa tulevaisuuden historiantutkimuksesta.

Kuten aiemminkin, keskeinen syy liiketoiminnan kansainvälistymiseen on yrityksen halu tehostaa toimintaansa. Kuitenkin siinä, missä aiemmin investointien suunta kulki kehittyneistä maista kehitysmaihin, toisen globalisaation myötä investoinnit ovat kasvavissa määrin alkaneet liikkua myös toiseen suuntaan. Tässä suhteessa Colli pitää nykyistä globalisaatiota aiempaa tasa-arvoisempana. Toisaalta siinä missä yritykset aiemmin investoivat ulkomaisiin tuotantolaitoksiin saavuttaakseen jonkin edun kotimaan markkinoilla, viime vuosikymmeninä investointien avulla on yhä useammin haluttu valloittaa uusia markkina-alueita, eli myydä ulkomailla valmistettuja tuotteita kyseisillä markkina-alueilla. Lisäksi yritysten oma rakenne on muuttunut; ne eivät välttämättä itse kehittele, tuota ja myy tuotteita, vaan pikemminkin organisoivat liiketoimintaa. Eri toiminnot kuten tuotekehitys, taloushallinto ja markkinointi eivät ole enää tiukasti sidottuja pääkonttoriin, vaan ne muodostavat eri maissa sijaitsevien toimintojen verkoston. Tuotteen eri osat valmistetaan eri tuotantolaitoksissa, kootaan yhteen ja myydään kansainvälisillä markkinoilla. Tällainen hajautettu toimintatapa on tullut mahdolliseksi uuden tietotekniikan ja liikenteen kehityksen myötä.

Nopeasta muutoksesta huolimatta, perinteiset monikansallisen liiketoiminnan muodot ovat säilyneet keskeisinä. Kuten Jones (2005) vuosikymmen sitten huomautti, suurin osa monikansallisista yrityksistä toimii edelleen pääosin yksillä markkinoilla. Aidosti globaaleja yrityksiä, joiden liiketoiminnasta erään määri-

telmän mukaan korkeintaan viidennes sijoittuisi yhteen maahan, on vain kourallinen. Colli joka tapauksessa näkee yleisen suuntauksen olevan kohti entistä hajautempia ja kansainvälisempiä yritysrakenteita.

Kokonaisuudessaan kirja on kiinnostava. Sen vahvuus on, että se esittää havainnollisesti globalisaation historiaan vaikuttaneet tekijät, mutta ennen kaikkea yritysten rakenteellisen muutoksen. Kirja muodostaa tarinan, jossa verrattain yksinkertaisista kauppaa harjoittavista yrityksistä kehkeytyy lopulta monimutkaisia liiketoiminnan verkostoja. Samalla teoksen liikkuminen melko yleisellä tasolla on sen heikkous. Ennen kaikkea globalisaation viimeisimpien vaiheiden tutkimus jää ohueksi. Aihepiiristä on kuitenkin lähivuosina odotettavissa runsaasti uutta tutkimustietoa. Teemaan sopii, että useat nuoret tutkijat tulevat nousevista talousmahdeista. Myös suomalaisella historiantutkimuksella olisi paljon annettavaa tähän keskusteluun. Siitä huolimatta, että Suomi tunnetaan yleisesti nopeasta nousustaan taloudellisen hyvinvoinnin huipulle, taannoisesta, lähes satumaisesta teknologiateollisuuden voitokulustaan sekä muutamasta kansainvälisesti tunnetusta yrityksestään, Suomi on siltikin verrattain huonosti tunnettu. Tätä kuvastaa muun muassa kirjassa esitetty kartta (s. 177), joka on toki suuripiirteinen, mutta antaa ymmärtää Suomen lukeutuneen kylmän sodan vuosina osaksi kommunistista maailmanjärjestystä.

PASI NEVALAINEN, FT
JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Puhdasta ideologista aivopesua

Jari Leskinen: Kohti sosialismia! Pirkkalan peruskoulun marxilainen kokeilu 1973–75. Kustannusosakeyhtiö Siltala 2016. 444 s. ISBN 978-952-234-326-0.

Aloitin peruskoulun vuonna 1976 ja 1970-luvun lopulla pienen kaupunkikoulumme kolmannen ja neljännen luokan oppilaat kutsuttiin katsomaan elokuvaa toiseen luokkaan. Tarjolla oli mykistäviä elokuvia. Eteemme piirtyi iloisia lapsia, jotka harjoittelivat ja urheilivat uusissa ja tyylikkäässä urheiluhalleissa sekä opiskelivat hienoissa kouluissa hymynkare huulillaan. Muistan, kuinka vaikuttuneita olimme nähdystä.

En muista, kuinka filmejä käsiteltiin oppitunneilla, mutta aina silloin tällöin niitä kokoonnuttii yhdessä

katselmaan. Sitten vaihdoin koulua, eikä uuden koulun toimintakulttuuriin kuulunut neuvostopropagandan katselu. Päinvastoin. 1930- ja 1940-luvuilla seminaaria käynyt ja eläkeiän kynnykselle sinnitellyt miesopettaja edusti täysin vastakkaista aatemaailmaa.

Koulu oli tiukasti sidottu poliittiseen taisteluun 1970-luvulla, vaikkei se lapsen silmiin siltä näyttänyt-kään. Yllättävää kyllä, tuo ristivetojen ja poliittisen taistelun kenttä on ollut varsin tutkimaton kasvatushistoriallinen alue historiantutkimuksemme kentässä, lukuun ottamatta itse peruskoulu-uudistusta. Oikeastaan vain Paavo Kärenlammen¹ väitöskirja 1970-luvun kouludemokratiakokeilusta on edellä kuvatussa mielessä syväluotaus 1970-luvulla akuuttiin kysymykseen koulun tulevaisuuden suunnasta.

Jari Leskinen palaa 1970-luvulle teoksessaan *Kohti sosialismia! Pirkkalan peruskoulun marxilainen kokeilu 1973–75*. Se on eräänlainen jatke Leskisen 2000-luvun alussa tekemälle löydölle. Tutkiessaan Sotavahinkoyhdistyksen historiaa², Leskinen törmäsi Vapaan koulutuksen tukisäätiöön. Se oli 1970-luvulla perustettu oikeistolainen verkosto, joka toimi ”maan alla” eli sen olemassaolosta ei julkisesti tiedetty. Sen keskeinen tehtävä oli vastustaa vasemmiston koulutuspolitiikkaa, jonka säätiön jäsenet näkivät uhkana suomalaisen yhteiskunnan vakaudelle.

Tunnetuin vasemmistolainen koulutuskokeilu toteutettiin Pirkkalassa vuosina 1973–1975. Kouluhallituksen rahoittaman kokeilun perustan muodosti Tampereen yliopiston tutkijaryhmä PETO (peruskoulun toimivan opetus suunnitelman projekti) ja heidän suunnitelmansa vahvasti marxilaiseen maailmankuvaan tukeutuvasta opetuksesta, jonka tunnetuin opetusmateriaali oli viidesluokkalaisille tehty historian opetusmoniste. Tutkimusryhmä PETOa johtivat psykologian professorit Tapio Nummenmaa sekä Annika Takala. Kouluhallituksen kokeiluhankkeeksi se puolestaan päätyi siksi, että kouluhallituksen keskeisillä paikoilla istui vasemmistopoliitikkoja, etunenässä pääjohtaja Erkki Aho.

Leskisen tutkimuksen rakenne muistuttaa rikostutkimuksen kaavaa eli ensin tutkitaan, onko kyse ”rikoksesta” ja sen jälkeen selvitetään asianomaisten toiminta ennen ”rikosta”. Aluksi Leskinen avaa lukijalle keskustelun keväältä 1975. Tuolloin, Pirkkalan kokeilun tullessa julkisuuteen, niin poliitikot, tiedemiehet kuin tavalliset kansalaiset kummastelivat ja hämmä-

telivät vahvan ideologisen, aivopesuun tähtäävän opetuskokeilun olemassaoloa. Julkisen keskustelun käynnisti kokoomuksen kansanedustaja Kullervo Rainio, joka oli myös Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian professori. Rainio kummasteli eduskunnassa erityisesti historian opetuksen avulla tapahtuvaa yksipuoleista, salaista toimintaa. Sundqvist antoi opetusministerinä vastineen, jossa hän muiden tavoin irtisanoutui kokeilusta. Kokeilussa mukana olleet tahot siirtelivätkin vastuuta toinen toisilleen.

Julkisen myrskyn jäljiltä Leskinen lähtee rakentamaan lukijalle kuvaa tapahtumista, jotka johtivat opetuskokeiluun sekä niiden taustalla olleista tavoitteista. Rakenne on toimiva, samoin Leskisen tapa kuljettaa kynäänsä sujuvasti ja lukijaystävällisesti, vaikkakin keskeisten toimijoiden motiiveja toistetaan hanakasti eli liikaa. Olo on välillä kuin lukisi dekkaria tai rikoskertomusta, jossa on opetus. Se, ketkä olivat hyviä ja ketkä pahoja, ei tässä teoksessa jää epäselväksi. Tähän liittykin teoksen suurin ongelma eli Leskisen tulkinnan luotettavuus.

Tutkimus pohjautuu laajaan arkistomateriaaliin, josta kaikkien Pirkkalan opetuskokeilun kannalta keskeisten prosessien virallinen aineisto on käyty läpi. Tärkeimpiä lähdekokonaisuuksia ovat opetushallituksen opetuskokeiluun liittyvät aineistot, oikeuskanslerinviraston opetuskokeiluun liittyneen tutkinnan asiakirjat sekä Tampereen yliopiston kokeiluun liittyvät asiakirjat. Tämän lisäksi Leskinen on tehnyt laajaa työtä Työväen Arkistossa sekä käynyt keskeisten sanoma- ja aikakauslehtien avulla läpi vuonna 1975 käytyä julkista keskustelua. Näiden lisäksi Leskinen on tehnyt muutamia haastatteluja. Tämän aineiston avulla kokeilusta piirtyy kokonaiskuva, jollaista ei ole aikaisemmin esitetty ja kuten edellä todettua, tämän kuvauksen Leskinen tekee sujuvalla kielellä ja kiinnostavasti.

Tulkinta on kuitenkin paikoitellen yliampuvaa. Toimijoista muodostuu yllirationaalinen kuva, jossa he toimivat päämäärätietoisesti yhden päämäärän – valankumouksen puolesta. Tämän suhteen Leskinen käyttää keskeisenä argumenttina vuoden 1972 SDP:n Tampereen puoluekokouksessa käytyä koulutuspoliittista keskustelua, jossa SDP:n nuori vasemmistosiipi, johon kuuluivat muun muassa tuleva kouluhallituksen pääjohtaja Erkki Aho, opetusministeri Ulf Sundqvist sekä edellinen opetusministeri Matti Louekoski, koros-

1. Paavi Kärenlampi, *Taistelu kouludemokratiasta Koulu-demokratian aalto Suomessa*. Bibliotheca Historica 37. SKS 1999.

2. Jari Leskinen, *Tulevaisuuden turvaksi. Sotavahinkoyhdistyksen ja irtaimiston sotavahinkoyhdistyksen sotavahinkovakuutustoiminta 1939–1954*. Sotavahinkoyhdistyksen säätiö ja sotavahinkosäätiö 1954–2004. Sotavahinkosäätiö 2004.

tivat koulutuksen merkitystä uuden, demokraattisemman sekä sosialistisemman yhteiskunnan rakentamisessa. Tätä keskustelua, jossa ilmaistiin radikaalejakin ajatuksia, seuraten Leskinen tarkastelee kokeilun etenemistä, minkä johdosta kokonaisuudesta muodostuu turhan yksipuolinen kuva. Tulkinta yksinkertaistaa monimutkaista todellisuutta, jolla oli ulottuvuudet valtakunnan politiikasta koulutuksen kehittämisen ja tutkimuksen kautta ihmisten arkeen. Tämä näkökulma Leskisen olisi tullut lukijalle avata. Näin Leskinen olisi yhtäältä kääntänyt kriittisen katseen omaan työhönsä sekä toisaalta luonut lukijalle ”koordinaatit” tutkimuksensa lukemiselle.

Koska näinkin kiinnostava ja poikkeuksellinen aihe on ollut lähes tutkimatonta maaperää, sen tutkiminen jatkuu toivon mukaan tulevina vuosina. Kokonaiskuva 1970-luvun koulutuksen kehittämisestä, sen arjesta, mutta myös poliittisesta taistelusta kaipaa lisäselvitystä, jo pelkästään siksi, että ajat tunnetaan huonosti. On siis arvokasta, että Leskinen otti vuosia sitten tämän urakan tehtäväkseen. Ennen Leskisen teosta Pirkkalan opetuskokeilu oli useimmille alan ammattilaisillekin nimeä myöten tuntematon asia. Leskisen teoksen myötä näin ei enää ole, mutta lukiessa on syytä olla kriittinen, ettei Pirkkalan kokeilun pyrkimys käy toteen – aivopesu eli yksipuoleisen näkemyksen saaminen historiasta.

Lopuksi on syytä palata vielä itse historian opetuksen, muodostuihan viidensille luokille tehdystä historian opetusmonisteesta koko Pirkkalan opetuskokeilun symboli. Siitä kiinnostuneille tiedoksi, että moniste löytyy kokonaisuudessaan Suomen historiaverkko Agricolaista.³

MATTI RAUTIAINEN, DOSENTTI, KT
JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

3. Analyysia sitten 1970-luvun väittelyn siitä on tehty vähänlaisesti. Tomi Mertanen on artikkelissaan ”Luokkasota osana opetussuunnitelmaa: Pirkkalan opetuskokeilu vuosina 1973–1975” (*Kasvatus* 1 (2013), 79–86) tarkastellut monisteen sisältöä sekä sen sisältämiä opetuksellisia ratkaisuja.

Kuolemantuomiosta krooniseen sairauteen

Hanna Nikkanen & Antti Järvi: Karanteeni. Kuinka aids saapui Suomeen. Siltala 2014. 228 s. ISBN 978-952-234-188-4.

Hanna Nikkasen ja Antti Järven enimmäkseen muistitietoon perustuva pamflettiteos kuvaa aidsin ensimmäisiä vuosia Suomessa: yhtäältä sairastuneiden kokemusten, toisaalta yhteiskunnan reaktioiden kautta. Teos toimiikin parhaiten muistelmateoksena, vaikka osittain popularisoituna tietokirjana sen tieteelliset faktat ovat kohdallaan. Tutkijalle teoksesta on hyötyä populaarina tunnelmien välittäjänä hiv-infektion ensimmäisistä vuosikymmenistä.

Aids tuli maailman tietoisuuteen vuonna 1981, kun Yhdysvalloissa kuvattiin mystinen homoseksuaaliyhteisössä leviävä ja kuolemaan johtava oireyhtymä: *acquired immunodeficiency syndrome* eli aids. Intensiivisen tutkimustoiminnan tuloksena jo kahden vuoden kuluttua oli selvinnyt, että taudin takana oli *human immunodeficiency virus* (hiv). Tauti levisi nopeasti: ensin homoseksuaaliyhteisöissä, sitten verensiirtojen kautta, heteroseksissä ja suonensisäisten huumeiden käyttäjien parissa. Suomessa ensimmäiset aids-tapaukset havaittiin vuonna 1983. Aidsiin liittyi jo alusta alkaen vahva stigma, joka varjosti sairastuneiden elämää ja johti monen kohdalla eristämiseen muusta yhteiskunnasta.

Hanna Nikkasen ja Antti Järven teos kuvaa aidsin ensimmäisiä vuosia Suomessa. Kirjoittajat ovat vapaita toimittajia, jotka ovat aiemmin julkaisseet pamfletteja ajankohtaisista kysymyksistä. *Karanteeni*-nimellä he viittaavat niihin eristämisen ja poissulkeamisen kokemuksiin, joita hiv-infektio toi ihmisten elämään. Kirjoittajat kuitenkin katsovat, että yhteiskunnallisena ilmiönä aids kosketti paljon suurempaa joukkoa. Se näkyi kulttuurissa ja muutti kokonaisten sukupolvien suhdetta seksiin.

Kirjan tematiikka jakaantuu kolmeen osaan. Alussa tarkastellaan vuosia 1985–1987, jolloin suomalainen aids-politiikka haki muotoaan. Kirjan keskiosassa kerrotaan hiv-positiivisten hoitamisesta ja tukemisesta sekä henkilökohtaisista kokemuksista. Loppupuolella siirrytään aikaan, jolloin lääkitys antoi toivoa elämän jatkumisesta. Suomessa tänä päivänäkin vallitsevaa syrjivää ilmapiiriä kuvaa, että tartunnan saaneet eivät esiinny kirjassa omilla nimillään.

Luottamus sairastuneiden ja hoitohenkilökunnan välille syntyi Suomessa poikkeuksellisesti alusta

alkaen. Ensi vuosina lääkäri Sirkka-Liisa Vallella oli merkittävä rooli tartuntojen kartoittamisessa homoyhteisössä, jo ennen kuin yhtäkään aids-tapausta oli Suomessa diagnosoitu. Tärkeä merkitys oli kansalaisjärjestöillä, alkuun Setalla ja myöhemmin vuonna 1985 perustetulla aids-tukikeskuksella, jotka tekivät yhteistyötä terveydenhuoltohenkilöstön ja muiden viranomaisten kanssa ja samalla pyrkivät valistusta levittämällä lievittämään ennakkoluuloja sairaudesta ja sairastuneista. Pääkaupunkiseudulla hoito keskitettiin Auroran sairaalaan, josta muodostui potilaiden turvapaikka ennakkoluuloisessa ja hyljeksivässä ilmapiiressä. Tartunnan pelko oli suuri myös hoitohenkilökunnan parissa: ”Kun Leeku tuli tutkittavaksi silmälääkärin vastaanotolle, hänen piti pukeutua muovitöppösiin, muovitakkiin, kaksinkertaisiin kumihanskaisiin, muovitakkiin ja suusuojukseen. Lääkäri oli suojautunut samalla tavalla ja peittänyt koko vastaanoton muovilla ja kreppipaperilla.”

Suomessa käytiin koko 1980-luvun taistelua hiv-potilaiden oikeuksista. Hiv nähtiin uhkana, jonka torjumisessa kaikki keinot olisivat sallittuja. Ehdotettiin riskiryhmien, etenkin homomiesten pakollista testausta ja hiv-positiivisten sulkemista leireille. 1980-luvun alussa lääkintöhallitukseen perustetun moniammatillisen työryhmän suositukset olivat kuitenkin humaaneja eikä pakkotoimenpiteitä suositeltu. Niinpä vuonna 1986 uudistetussa tartuntataulissa hiv määriteltiin ilmoitettavaksi tartuntataudiksi, jonka kontrollointiin ei voinut käyttää pakkotoimenpiteitä.

Alkuvuosina hiv-tutkimus keskittyi diagnostiikkaan ja testien kehittämiseen, missä myös suomalaiset lääkärit olivat aktiivisia. Riskiryhmien testaus oli tärkeää leviämisen ehkäisemiseksi, ja tässä järjestöillä oli merkittävä rooli: myös nimetön testaus mahdollistui. Rokotetutkimus oli aktiivista, mutta viruksen erityisominaisuuksien vuoksi rokotetta ei vielä tänäänkään ole saatavilla. Ennen vuotta 1996, jolloin ensimmäiset tehokkaat yhdistelmäviruslääkkeet tulivat markkinoille, hiv-tartunnan saaminen merkitsi käytännössä kuolemantuomiota, jota viruslääkkeet vain lykkäsivät eteenpäin. Auroran sairaalan aids-osastolla oli ahdasta, kun nuoria miehiä makasi saattohoidossa. Uusien hoitoyksiköiden rakentamista suunniteltiin tulevaisuuden tarpeisiin.

Testauksen laajetessa löytyi paljon oireettomia viruksen kantajia, joiden kohdalla diagnoosi romahdutti elämän. Lähiympäristölle ei tartunnasta voinut kertoa, sillä pelkona oli työpaikan menetyksen ja kontaktien katkeaminen perheeseen. Koska kuolema kuitenkin odotti, ei ollut tarvetta noudattaa terveitä elämänta-

poja. Monet luopuivat työpaikastaan, möivät omaisuutensa ja elivät ”kuin viimeistä päivää”. Sairauseläkkeelle jäätin usein jo diagnoosivaiheessa. Hiv-positiivisten joukossa kuolema ja sen odotus olivat jatkuvasti läsnä. Kun 1990-luvun puolessavälissä saatiin tehokkaat viruslääkkeet käyttöön, monen hiv-potilaan elämäntilanne muuttui täydellisesti: oli taas opittavaa elämään. Teoksen keskivaihe keskittyi potilaiden yleensä nimettömiin kertomuksiin omista elämäkokemuksista hiv-infektion kanssa. Esiin nousevat vertaistuen ja hiv-positiivisten oman yhteisön merkitys, mikä oli oikeastaan mahdollista vain pääkaupunkiseudulla. Maaseudulla asuvan tilanne olikin jo aivan toisenlainen: riippuvissa kirjoituksissa painottuvat yksinäisyys, psyykkiset ongelmat ja itsetuhoisuus.

Hiv-epidemia saatiin Suomessa taltutettua kansainvälisesti katsoen hyvin ja nopeasti. Kirjoittajat selittävät sen useilla tekijöillä, joista tärkein oli julkisen terveydenhuollon tila ja kansanterveystyön perinne. Kukaan ei joutunut lykkäämään hoitoon hakeutumista taloudellisten syiden vuoksi. Myös vahva järjestökenttä ja sen rakentamat tukipalvelut tavoittivat kohteensa: jaettu tieto oli kohderyhmän silmissä uskottavaa. Suomessa reagoitiin myös varhain esimerkiksi pistoshuumeiden kautta leviäviin veritartuntoihin neulojenvaihtopisteiden avulla. Toimintamallit ja ratkaisut olivat usein epämuodollisia, ja tietyissä tilanteissa voitiin mennä viranomaisten ohi. Hiv-politiikassa valittiin ihmisoikeuksia ja vapaaehtoisuutta korostava linja, mikä mahdollisti potilaiden ja hoitohenkilökunnan välisen luottamuksen säilymisen. Myös 1970-luvulla vapautunut seksuaalimoraali edesauttoi avoimemman keskustelukulttuurin syntymistä. Lopulta kuitenkin Suomen syrjäisyys on suojannut laajemmalla epidemialta. Suurin osa tartunnoista on tullut ulkomailta.

Suomessa on tähän päivään mennessä kuollut noin 300 henkilöä hiv-infektioon. Vuosittain löytyy 160–180 uutta tapausta, ja 3 000 henkilön arvioidaan kantavan tartuntaa, joista noin 1 000 tietämättään. Hiv-tartunta on kuitenkin muuttanut täysin luonnettaan. Kun vuonna 1996 tehokkaat uudet viruslääkkeet tulivat käyttöön, varhaisvaiheessa diagnosoitu tartunta muuttui krooniseksi sairaudeksi. Virusmäärät saadaan pysyvällä lääkityksellä veressä mittaamattomiin, eikä odotettavissa oleva elinikä lyhene. Tartunta ei myöskään ole enää esteenä lasten hankkimiselle. Tällä hetkellä suosituksena on aloittaa lääkitys heti, kun tartunta todetaan.

Hiv-infektion hoito on kallista, alimmillaan kustannukset ovat Suomessa noin 15 000 euroa vuodessa. Teollisuusmaissa hoitoon on varaa, mutta useat miljoo-

nat sairastuneet ovat maailmalla vielä hoidon tavoittamattomissa. Vaikka uusien hiv-tartuntojen määrä on kääntynyt laskuun, maailmassa lasketaan olevan tällä hetkellä noin 37 miljoonaa hiv-positiivista henkilöä.

Teos muistuttaa jännitysromaanina: se etenee kronologisesti tuomalla aina uusia toimijoita kertomukseen. Kertomus keskittyy pääosin homoyhteisön edustajiin, mikä selittyy heidän tavoitettavuudellaan järjestöjen kautta. Taustaltaan ulkomaisia hiv-positiivisia henkilöitä ei kirjaan ole haastateltu. Teksti on helpoluukuista, ja kirja tulee luettua yhdessä iltapäivässä. Teosta voi suositella hiv-epidemian alkuvaiheista kiinnostuneille. Vaikka esimerkiksi tuberkuloosin ja kupan historiassa on monia yhtymäkohtia hiv-infektioon, tässä kirjassa ei ole lähdetty tekemään historiallisia vertailuja, vaan on pitäydytty tiukasti nykyajassa.

Parhaiten kirja toimii hiv-positiivisten omien kertomusten ja kokemusten kautta. Minua kosketti erityisesti se, kuinka vaikea oli taas ryhtyä elämään ja ottamaan vastuuta itsestään, kun hiv-tartunnan kuolemantuomio olikin peruutettu.

HELENE LAURENT, LL, VTM
HELSINGIN YLIOPISTO

Järkevän utopistin näkökulma koulutuspolitiikkaan

Hannu Simola: Koulutusihmeen paradoksit. Esseitä suomalaisesta koulutuspolitiikasta. Vastapaino 2015. 421 s. ISBN 978-951-768-498-9.

Eläköitymisestä on tullut nyky-yliopiston myllerryksissä uravaihe, jonka jälkeen tutkijoiden julkaisuaktiivisuus pikemminkin kasvaa kuin vähenee. Tähän joukkoon on liittynyt kasvatussociologian emeritusprofessori Hannu Simola. Käsillä oleva teos on rinnakkainen Simolan tuoreelle englanninkieliselle antologialle *The Finnish Education Mystery: Historical and Sociological Essays on Schooling in Finland* (Routledge 2015) ja se tarjoaa läpileikkauksen hänen tähänastisesta tutkimustyöstään.

Kirja koostuu kahdestatoista aiemmin julkaistusta artikkelista, joita Simola on kevyesti päivittänyt ja muokannut. Artikkeleista vanhimmat analysoivat ennen kaikkea opettajuutta ja siihen liittyvää vallankäyttöä kansa- ja peruskoulussa, kun taas tuorempi osio kes-

kittyy koulutuspolitiikkaan ja sen osana erilaisiin koulutusreformeihin. Vaikka vauhtia otetaan 1800-luvulta Uno Cygnaeuksen ja J. V. Snellmanin kiistoista, ominta aluetta Simolalle ovat Suomessa 1990-luvun laman jälkeen tapahtuneet muutokset sekä kansallisen ja ylikansallisen tason monimutkainen vuorovaikutus näissä prosesseissa.

Simola määrittelee itsensä heti kirjan alussa suomalaisen koulutuksen toisinajattelijaksi. Määritelmä on osuva kahdellakin tapaa. Ensinnäkin Simola kyseenalaistaa erilaisia kasvatustutkimuksessa annettuina otettuja itsestäänselvyksiä sekä erottelevia ja hierarkkisoivia järjestelmiä, joiden myötä monista tutkijoiden ratkaisuista ja valinnoista tulee ”luonnollisia” ja siten vaikeasti tunnistettavia. Tässä tehtävässä hän käyttää apunaan etenkin ranskalaisfilosofi Michel Foucault’n diskursiivista valtateoriaa ja ranskalais sosiologi Pierre Bourdieu’n sosioanalyysiä.

Toisekseen Simola kritisoi valtavrann kasvatustiedettä, jota hänen mukaansa hallitsee ”didaktinen sulkeuma”. Tällä hän tarkoittaa universalistista opetusoppia, jonka kohteena on yksittäinen opettaja tai oppilas eikä niinkään koulu sosiaalisen järjestelmänä kehystekijöineen. Simolan mielestä kasvatustiede tulisi ymmärtää sekä ihmis- että yhteiskuntatieteeksi. Jälkimmäisestä näkökulmasta kehityspsykologian ja kasvatustieteen rinnalle nousevat koulujärjestelmän yleiset yhteiskunnalliset reunaehdot sekä kamppailu hallitsevien ja hallittujen välillä. Samalla Simola korostaa historiallisten tekijöiden merkitystä tavalla, joka tekee hänen teoksestaan antoisan myös lähihistorian harrastajille.

Simolan yhtäaikaista kasvatustutkimuksellista, yhteiskuntatieteellistä ja historiatietoinen orientaatio tuottaa tulokseksi lukuisia oivaltavia ja osin provosoi- viakin tutkimushavaintoja ja tulkintoja. Esimerkiksi kansansivistyksen emansipatorisen edistyskertomuksen vastavoimaksi nousee rahvaan alistamisen ja kurinalaistamisen synkkä historia. Erinomaisuuden eetosta hehkuttavaa koulutusvisionärismiä puolestaan suitsitaan arkirealistisilla huomioilla siitä, mikä massakoulutusjärjestelmän puitteissa on mahdollista tai suotavaa. Koulupoliittisessa vaihtoehdossaan Simola esittää psykoanalyttikko D. W. Winnicottia mukaillen, että päämääräksi olisi erinomaisuuden sijasta asetettava ”riittävän hyvä koulu”. Myös yliopistoissa tällaista painopisteen muutosta voisi pitää tervetulleena.

Simolan lempiaihe kirjassa on Suomen PISA-menestys OECD:n kansainvälisissä oppimistestauksissa. Siihen liittyen hän esittelee useaan kertaan myös teoreettisen työkalupakkinsa lempikäsitteen ”kontingenssi”. Käsite

viittaa historiallisissa kehityskuluissa vaikuttavaan satumaan ja tarkoittamattomaan yhteenkääymiseen sekä vapauteen ja pelitilaan, joka toimijoille tällaisissa tilanteissa saattaa yllättäen aueta.

Simolan mukaan Suomen PISA-menestys on olen- naisesti kontingentti ilmiö, jota kukaan ei osannut ennakoita. Sen taustalla hän näkee 1980-luvulla alkan- neen julkisen vallan norminpurku- ja hajauttamispro- sessin, jonka tuloksena peruskouluista purettiin lähes kokonaan perinteinen normiohjauksen kontrolli- verkko. Kun kunnille kuitenkin samalla annettiin 1990- luvun alun laman vuoksi huomattavasti aiempaa enemmän itsemääräämisoikeutta, uusi koulujen laa- dunvarmistus- ja arviointijärjestelmä toteutui vain osin ja hajanaisesti. Simolan tärkeä tutkimustulos on, että budjettileikkauksia vauhdittamaan tehty kuntauudis- tus tuotti näin tahattomana tuloksena opettajien ammatillisen aseman vahvistumisen ja sen myötä parempia oppimistuloksia. Epäedulliseksi vertailukoh- daksi kirjassa tarjoutuu yliopistolaitos, jossa uudet kontrollin ja arvioinnin menetelmät on viety läpi häkel- lyttävällä vääjäämättömyydellä ja vaihtoehdottomuu- della.

Simolan yli 400-sivuisessa kirjassa jokainen luku toi- mii itsenäisenä artikkelina, mikä mahdollistaa valikoi- van lukemisen omien mielenkiinnon kohteiden mukaan. Rakenne tuo kuitenkin kirjaan myös jossain määrin uuvuttavaa toistoa. Tietyt teemat ja tulkinnat marssitetaan lukijan eteen yhä uudelleen ilman, että esimerkiksi kontingenssin käsite syvenisi uusilla merki- tyszerostumilla. Historioitsijana jäin myös kaipaamaan laajemman yleispoliittisen kontekstin huomioimista osana koulutuksen kentällä käytyjen valtakamppailu- jen analyysiä.

Samalla historiantutkijoilla on opittavaa Simolan tavasta yhdistää toisiinsa tiedonsosiologista teoriaa ja empiiristä koulutustutkimusta. Vertailevan ja yllirajaisen tutkimuksen näkökulmasta erittäin antoisa on myös kirjan päätösluku. Siinä Simola hahmottelee mahdolli- sen sosiologiaksi nimittämänsä tutkimussuuntaa. Sen ytimessä on bourdieulainen ”järkevä utopismi”: vapautuminen väärästä uskosta illusoriosiin vapauksiin, mutta toisaalta kyky tarttua kontingenssin avaamaan pelitilaan ja käyttää hyväksi vapauden rajoja.

MARJA JALAVA, DOSENTTI, FT
HELSINGIN YLIOPISTO
TURUN YLIOPISTO

Kouluvalintapolitiikka kaataa peruskoulun?

Piia Seppänen, Mira Kalalahti, Risto Rinne & Hannu Simola (toim.): Lohkoutuva peruskoulu. Perheiden kouluvalinnat, yhteiskuntaluokat ja koulutuspolitiikka. Suomen Kasvatustieteellinen Seura ry. 2015. 544 s. ISBN 978-952-5401-70-7.

Globalisaation vaikutuksesta Suomen pohjoismaiselle mallille elää kaksi narratiivia: yhtäältä poliittisten voi- mien katsotaan luopuneen hyvinvointivaltion arvopoh- jasta, toisaalta monet tekijät viittaavat siihen, että hyvinvointivaltio elää poliittisessa korkeasuhdanteessa. Nyt suomalaiset koulutussosiologit osallistuvat keskus- teluun usean tutkimusprojektin tuloksia kokoavalla artikkelikirjalla *Lohkoutuva peruskoulu: Perheiden kouluvalinnat, yhteiskuntaluokat ja koulutuspolitiikka*, jossa arvioidaan 1990- ja 2000-lukujen koulutuspoliit- tisia valintoja.

Kirjan keskiössä on niin kutsuttu kouluvalintapoli- tiikka, jolla tarkoitetaan vanhempien mahdollisuutta valita lastensa koulu. Teoksen mukaan kouluvalintapoli- tiikka on lisännyt eriarvoisuutta, kuten kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden pohjalta olisi voitu päätellä (s. 204). Se merkitsee eriytyneitä koulupolkuja ja kou- lujen mahdollisuutta valikoida oppilaansa.

Kirjan artikkelit osoittavat, että mahdollisuudet hyö- tyä kouluvalintapolitiikasta heijastelevat vanhempien koulutustasoa ja yhteiskuntaluokkaa. Huolimatta siitä, että peruskoulu koetaan edelleen yhteiskunnallisesti tärkeäksi instituutioksi, suhtautuminen koulutukseen, kouluvalintaan ja koulujen maine-eroihin kytkeytyy van- hempien sosiaaliseen asemaan. Kuten Janne Varjo, Mira Kalalahti ja Heikki Silvennoinen kirjoittavat, hyvätulokset käyttävät valinnanvapautta aktiivisimmin (s. 144).

Kirjassa kouluvalintapolitiikan läpimurto ajoitetaan 1980-luvun lopulla alkaneeseen poliittiseen kääntee- seen. Hiljalleen – ja kirjoittajien mukaan lähes keskus- telutta – peruskoulujen toimintalogiikka muutettiin ”markkinaehtoisemmaksi”. Tämä loi sosiaalisia mah- dollisuuksia, joita koulutetut osaavat hyödyntää.

Kouluvalinta on yksilöllisesti houkuttelevaa ja hyö- dyllistä, mutta samalla siinä on sosiaalisesti haasteelli- nen puoli. Kukaan ei voi valita vanhempiaan, mutta vanhempien toiminta rajaa lapsen koulunkäyntiin ja myöhempään elämään liittyviä mahdollisuuksia. Mikäli ihanteena pidetään yksilöllisyyttä, koululaitokseen liit- tyvät poliittiset valinnat ovat olleet ongelmallisia. Teok- sessa korostetaan, että 1990-luvun valinnoilla

hyväksyttiin vanhempien keskeisempi vaikutus lasten koulureitteihin lahjojen ja kykyjen sijaan. Koulutuspoliittista vastuuta siis siirrettiin yhteiskunnalta vanhemmille, ja se oli selvä linjamuutos perinteiseen, oppilasta yksilöllisesti lähestyvään ja oppilaan elämänpolun kannalta ratkaisevia valintoja myöhemmäksi ajoittavaan peruskoulupolitiikkaan.

Jos ansiokkaasta teoksesta etsii puutteita, voi sellaisena pitää sen melko historiatonta lähestymistapaa. Poliitikassa kontinuiteetin ja diskontinuiteetin kysymykset ovat kuitenkin olennaisia. Kirjan mukaan kouluvalintapolitiikka omaksuttiin 1990-luvulla kansainvälisistä järjestöistä. Tätä perustellaan sinänsä relevantilla havainnolla, että kouluvalintapolitiikka saa eri maissa ”samankaltaiset perustelut ja ratkaisut” (s. 25). Lisäksi teoksessa tulkitaan, että “[v]alinnanvapautta korostava koulutuspolitiikka on lähtöisin pikemminkin uusliberalistisiin oppeihin uskovan ylikansallisen eliitin aloitteesta kuin kansalaisyhteiskunnan vapauden vaatimuksista.” (s. 348)

Väitteisiin voidaan tarttua kriittisesti, vaikka ne vaikuttavat uskottavilta. Itseasiassa kouluvalintapolitiikka on vanhempi ilmiö, johon oikeisto tukeutui jo 1960- ja 1970-lukujen peruskoulupolitiikassa. Porvarillinen koulutuspolitiikka korosti vanhempien vapautta valita lapsilleen sopiva koulu. Tämä perustui julkisen vallan, erityisesti vasemmistopolitiikan epäilyyn. Lisäksi siinä näkyivät sosialismin pelko, yksityisomistuksen suojeleminen ja talonpoikais-porvarilliset ihanteet. Kouluvalintapolitiikalle olikin olemassa vahva kotimainen pohja, ja myös 1980-luvun lopun voimasuhteet ja ilmapiiri kannustivat suunnan muutokseen.

Kirjan mukaan suomalaisessa koulutuspolitiikassa ei ole vedottu YK:n kansainvälisiin sopimuksiin ”yksilöllisen tasa-arvon” tukemisesta (s. 96, viite 28). Tosiasiassa yhtenäiskoulua vastustettiin 1960- ja 1970-lukujen Suomessa ja myös muissa Pohjoismaissa vetoamalla juuri YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmalliseen julistukseen. Sen nojalla puolustettiin vanhempien oikeutta valita lapsilleen koulu.

Kun kirjan kuvausta uusimmasta koulutuspolitiikasta vertaa menneisyyteen, muutos vaikuttaa ilmeiseltä, mutta dramaattisemminkin olisi voinut käydä. Valinnanvapautta ei enää rinnasteta niin kutsutun perinteisen yhteiskuntajärjestyksen tai ”suomalaisen elämänmuodon” tukipilariksi. Pikemminkin valinnanvapaus nähdään joko vanhempien arvokkaana mahdollisuutena tai vaihtoehtoisesti uhkana, joka tuhoaa perinteisen peruskoulupolitiikan.

Huoli peruskoulun eriarvoistumisesta on kirjan artikkelien mukaan perusteltu. Laajemmassa yhteiskunnal-

lisessa merkityksessä 1990-luvun käänteen arviot ovat vasta aluillaan. Markkinatalouden ja sosialismin rinnakkaiselo näyttää globalisaationkin olosuhteissa kestävältä ja hedelmälliseltä, ja peruskoululla on sädekehä Pisa-tulosten myötä. Toisaalta koulutuspolitiikassa käänne on teoksen evidenssin valossa ollut suhteellisen merkittävä, vaikka vuoden 1998 perusopetuslaki hylkäsi vuosikymmenen alun hurjimmat visiot. Peruskoulu hyväksytään laajasti, vaikka poliittinen keskustelu ”tasapäistämisestä” tai ”DDR-peruskoulusta”(!) nousee ajoittain esille.

Artikkelit perustelevat vakuuttavasti, että koulupii-rijaon deregulaatio ja kouluvalintapolitiikka ovat eriyttäneet koulureitettä, mikä puolestaan on vahvistanut vanhempien valtaa. Tätä on vaikea sovittaa perinteiseen, mahdollisuuksien tasa-arvoon pohjautuvaan peruskoulupolitiikkaan. Lisäksi yhteiskuntaluokka vaikuttaa olennaisesti valinnanvapauden hyödyntämiseen.

Kirja on ajankohtainen ja puhutteleva. Peruskoulusta muodostetaan laajempi kehys sosiaalishistorian analyysille, vaikka fokus onkin formaalissa yhteiskunta- ja kasvatustieteellisessä tutkimuksessa. Kokonaisuutena teos on vakuuttava ja tärkeä kontribuutio kouluvalintakeskusteluun, ja sillä on myös kunnallispoliittista relevanssia. Kirjan tulokset kehottavat historiantutkijoita tarttumaan uusimman peruskoulupolitiikan kysymyksiin. Missä määrin kyse on uudesta ja vanhasta? Miten poliittiset valinnat on perusteltu ja miten ne suhteutuvat myöhempään evidenssiin?

VILLE OKKONEN, VTM, KM
TURUN YLIOPISTO

Turun porvarskat yrittäjinä

Veli Pekka Toropainen: Päättäväiset porvarskat. Turun johtavan porvariston naisten toimijuus vuosina 1623 – 1670. Annales Universitatis Turkuensis C 419. Turun yliopisto 2016. 325 s. ISBN 978-951-29-6435-2.

Veli Pekka Toropainen tutkii väitöskirjassaan Turun johtavan porvariston naisten toimijuutta suunnilleen vuosien 1623 ja 1670 välisenä aikana. Tuo joukko oli taustoiltaan melko kansainvälinen, koska varsinkin varakkaiden kauppiaiden joukossa oli muitakin kuin suomea ja ruotsia äidinkielenään puhuvia. Toropainen suuntaa kiinnostuksensa etenkin naisten taloudelliseen toimin-

taan. Hän pyrkii tavoittamaan myös heidän äänensä, siis naisten omat perustelut tavoitteilleen ja niiden edistämiseksi. Tutkimuksessa nostetaan esiin porvarisnaisten sukupuolisidonnaiset roolit tyttärinä, vaimoina, äiteinä ja leskinä sekä niihin peilaten naisten toimintakentän laajuus ja kapeus hierarkkisessa ja mieskeskeisessä kulttuurissa. Tarkastelussa kiinnitetään huomiota myös naisten tiedollisiin ja taidollisiin edellytyksiin. Toropainen osoittaa, että vauras porvaristo koulutti tyttäriäänkin ainakin jossain määrin.

Turku oli tutkittavana aikana Suomen merkittävimpiä kaupankäynnin keskuksia, mutta nimenomaan turkulaisten porvarisnaisten elämän ja kokeman todellisuuden tarkastelu on jäänyt vähäiseksi 1600-luvun osalta. Paikallishistoriallisista lähtökohdistaan huolimatta Toropaisen tutkimus kytkeytyy laajemmin useisiin historian tutkimuksen osa-alueisiin: etenkin sukupuolihistoriaan, perhehistoriaan, mikrohistoriaan, sosiaalishistoriaan, kulttuurihistoriaan ja taloushistoriaan, mutta myös mentaliteettihistoriaan ja oikeushistoriaan. Tutkimuksessa on hyödynnetty myös suku- ja elämäkertatutkimuksen metodeja ja mahdollisuuksia. Työssä ja varsinkin johdannossa olisi voinut kuitenkin problematisoida elämäkertatutkimuksen ja joukkoelämäkertojen (prosopografian) soveltamista ja rajoituksia.

Tutkimusaihe on hyvin haastava, koska naisten toiminta jää vähemmälle huomiolle miesten tuottamissa lähdeaineistoissa. Päälähteinä on käytetty Turun raastuvanoikeuden ja kämnerinoikeuden pöytäkirjoja, mutta Toropainen on paikannut lähteistön aukkoja ja puutteita yhdistelemällä useita erityyppisiä ja eri paikoissa säilyttäviä lähdeaineistoja, jopa hautakirjoituksia ja -kaiverruksia. Toropainen ansaitseekin tunnustusta uuterrasta lähdeyöskentelystään. Hän tekee usein myös alueidenvälisiä ja kansainvälisiäkin vertailuja, joskin ne olisivat hyötyneet saksankielisen tutkimuskirjallisuuden käytöstä.

Toropainen osoittaa, että varakkaan, kaupaa käyvän porvariston naiset kykenivät osallistumaan liiketoimintaan sekä ajamaan ja puolustamaan etujaan oikeuslaitoksessa, toisinaan myös normien vastaisia keinoja käyttäen. Joillekin naisille yhteiskunnallinen ja taloudellinen osallistuminen oli miltei jokapäiväistä, kun taas monet joutuivat sellaisten tehtävien eteen vasta miehensä kuoltua tai miehensä ollessa poissa. Naisten kohtaamat ongelmat ilmenivät esimerkiksi kiistoina liikekumppaneiden, holhoojien ja oman suvun kanssa.

Kokonaisuutena Toropaisen tutkimus kertoo yhtä paljon koko Turun johtavan porvariston taustoista,

elinkeinonharjoituksesta ja kulttuurista kuin naisten osallistumisesta. Tämä on ymmärrettävää, sillä naisten toimijuuden konteksteja on avattava aikakauden rakenteita ja käytäntöjä vasten.

Teoksessa sovellettu toimijuus-käsite olisi kaivannut tarkempaa määrittelyä, sillä paikoin tutkimus ohittaa tärkeitä kysymyksiä johtavan porvariston naisten yhteiskunnallisesta toimijuudesta esimerkiksi yhteisön sukupuolimoraalin valvojina tai yhteiskuntansa statuksen julkittajina, kuten kirkon istumapaikkoja hallinnoitaessa tai lahjoitusten tekijöinä. Toki näitäkin aikalaistodellisuudessa tärkeitä asioita sivutaan, ja tutkimus kieltämättä käsittelee naisten toimijuutta laajemmassa kuin vain elinkeinonharjoituksessa tapahtuvana ilmiönä, mutta enimmäkseen analyysi painottuu taloudelliseen toimijuuteen ja yrittäjyyteen. Toisaalta tulkinat johtavan porvariston naisten henkilökohtaisesta osallistumisesta torikauppaan tai merenkulkijoiden muonittamiseen jäävät selvästi vähemmän empiirisen todistelun varaan.

Enimmäkseen analyysi etenee tapausanalyysinä, jotka perustuvat paljolti tuomiokirja-aineistosta poimituihin oikeusjuttuihin ja joidenkin naisten kohdalla myös koko rekonstruotavissa olevan elämänkulun tai ainakin aikuisiän tunnettujen elämänvaiheiden tarkasteluun. Parhaimmillaan näissä tapausanalyysissä tulee esiin Toropaisen kyky kirjoittaa hyvin elävänoloista kuvausta. Tutkimuksen sisältöä ja tuloksia havainnollistetaan ajoittain myös tilastollisilla esityksillä ja liitteillä, jotka toimivat hyvin. Toisinaan lukija taas toivoisi, että kerronnassa olisi otettu enemmän etäisyyttä siihen tapaan ja esittämisjärjestykseen, jolla asiat on tuotu esiin oikeuspöytäkirjoissa.

Koska tutkimuksen pää tavoitteena on naisten toimijuuden ja äänen tavoittaminen, tutkimuksessa vilahdtaa paikoin sana retoriikka, kun Toropainen käsittelee johtavan porvariston naisten suullista ja varsinkin kirjallista argumentaatiota heidän ajaessaan asioitaan. Useammin Toropainen kuitenkin tyytyy vain siteeraamaan tai referoimaan porvarisnaisten sanomisia ja kirjallisia ilmaisuja. Kaiken kaikkiaan porvarisnaisten retoriikkaa ja ylipäänsä esiintymistapaa – niin kyyneleiden julkista vuodattamista kuin kirousten esittämistä ja väkivallantekojakin – olisi voinut pohtia enemmän ja kootummin, esimerkiksi leski Elin Sägerin kirjeiden kohdalla, joita Toropainen luonnehtii värikkäiksi ja taitavasti laadituiksi. Lukija kaipaisi esimerkkejä ja syvällisempää analyysiä. Kysymys kietoutuu myös tutkittavan aikakauden sukupuolirooleihin samoin kuin Toropaisen itsensäkin esiin nostamaan kysymykseen valasta myös alhaalta ylöspäin suuntautuvana vaikutta-

misena, mitä on suomalaisessakin tutkimuksessa tarkasteltu varhaismodernin ajan yhteiskunnan osalta. Tältä osin aineistot mahdollistaisivat tervetulleen jatko-tutkimuksen.

Yksi Toropaisen tutkimuksen sivutuloksista näyttäisi olevan demografisten rakenteiden vaikutus niin patriarkaalisesta järjestyksen toteutumiseen kuin sen ongelmiin. Toropaisen perusteltu tulkinta siitä, että aviomiehet olivat johtavissa porvaritalouksissa useimmiten ainakin kymmenisen vuotta vaimojaan vanhempia, selittää sitä, miten miesvaltainen yhteiskunta ja ideologia saattoivat toimia – kyse oli myös nuoremman alituisesta vanhemman ja kokeneemman tahtoon. Toisaalta ikäero selittää myös Margareta Kittin murheellisen elämäntarinan kautta kuvattuja säröjä patriarkaalisesta järjestyksessä, kun nuori vaimo ei sopeutunutkaan vanhemman miehen elämäkumppaniksi vaan myrkytti tämän. Samoin ikäeron seuraamukset näyttäisivät tulleen esiin oikeuspöytäkirjoista välittyvinä toistuvina asetelmina, joissa lapset tai muut sukulaiset joko auttavat äitiä/anoppia tai uhkaavat hänen etujaan – isä/appi oli siis vaimoiaan vanhempana useimmiten jo kuollut. Ikäero saattaa selittää myös niitä tapauksia, joissa aviomiehen tulkittiin menettäneen järkensä – nykyisin diagnoosi saattaisi olla dementia tai Alzheimerin tauti.

Toropaisen päätulokset vaikuttavat hyvin realistisilta. Vaikka työn pääotsikkoon valittua päättäväinen-adjektiivia voisi pitää tutkittavien naisten glorifointina, Toropainen tuo esiin, etteivät kaikki porvarisnaiset suinkaan kyenneet tai halunneet osallistua liiketoimintaan. Kaiken kaikkiaan tutkimus havainnollistaa, että varhaismodernin ajan naisten yrittäjyyteen liittyi monenlaisia ongelmia, mistä kertoo jo se, että elinkeinoa harjoittaneet tai taloudellista itsenäisyyttä tavoitelleet naiset esiintyvät usein oikeuspöytäkirjojen sivuilla, niin vastaajina kuin kantajina.

MARKO LAMBERG, FT, PROFESSORI
TUKHOLMAN YLIOPISTO

Kenraali K. L. Oeschin sotilaskunnan palautus

Vesa Määttä: K. L. Oesch ylivoimaa vastassa. Gummerus 2015. 453 sivua. ISBN 9789512092611.

Vuonna 1999 ilmestyi everstiluutnantti Helge Seppälän teos *Karl Lennart Oesch: Suomen pelastaja*. Teoksen nimi puhui puolestaan. Jatkosotakriittikkona tunnettu Seppälä oli laatinut Oeschin elämäntyötä valottavan ja sitä kunnioittavan elämäkerran. Nyt filosofian tohtori, sotahistorioitsija Vesa Määttä on laatinut Oeschistä uuden elämäkerran. Sen taustalla on vahva tukiryhmä, Oeschin muistoyhdistys, jonka asettama työryhmä on sparrannut kirjoittajaa. Primus moottorina on toiminut kuitenkin Sveitsin entinen suurlähettiläs Josef Bucher. Syntyperäisenä Sveitsin kansalaisena Oeschia pidetään suurimpana sveitsiläisenä sotapäällikkönä sitten Wilhelm Tellin.

Määttän teos on tieteellinen elämäkerta, ammattitutkijan työtä. Siinä on tukeva alaviitejalka ja laaja aineisto. Alkuperäismateriaalia ja kirjallisuutta on tutkittu ja hyödynnetty tarkoin. Teoksessa käydään Oeschin elämänvaiheet yksityiskohtaisesti ja huolellisesti lävitse. Ne nivelletään onnistuneesti laajemmin historialliseen taustaansa. Niinpä lukijalle selviää sekkin, että luonnon ystävä Lennu Oesch oli alun perin passifisti, ja kerrotaan, miksi mieli muuttui.

Tekstimassasta vain kolmannes käsittelee talvisodan, välirauhan ja jatkosodan aikaa. Toisin kuin monissa muissa kenraalien elämäkeroissa tilaa ei ole uhrattu sellaiselle yleiselle sotahistorialle, jossa kohdehenkilö ei ole nimenomaisesti mukana. Määttä käy tutkimuksellista keskustelua Kannaksen taisteluista muun muassa vuonna 2000 väitelleen Tapio Tiihosen kanssa, mutta vielä enemmän olisi voinut valottaa Oeschin omaa roolia KaJoKE:n johdossa vähäisen komentoelimensä tukemana. Määttä on voinut tukeutua myös ensimmäiseen Kannaksen suurtaisteluja koskevaan analysoivaan teokseen, Oeschin itsensä vuonna 1956 kirjoittamaan *Suomen kohtalon ratkaisu Kannaksella v. 1944*, joka on kestänyt hyvin aikaa.

Oesch ei ollut kansanmies, ahkera ja vastuuntuntoinen kylläkin. Hän oli Mannerheimin arvostama ja vaikeissa paikoissa tämän luottokomentaja, mutta heidän keskinäiset välinsä eivät olleet mutkattomat, vaikka herroilla oli pitkä yhteistyö takanaan. Kirjassa on selvitetty tarkoin myös Oeschin voimien ehtymistä ja sairastumista 23.8.1941. Määttän mukaan kyseessä oli liikarasitus. Jos Mannerheimille olisi kerrottu hermo-

rasituksesta, Oeschin sotilaisura olisi voinut jatkua toisin, mikä ei olisi ollut pieni asia.

Oeschin uran keskeiset vaiheet sotilaana ovat yleisesti tunnetut: jääkäri, pataljoonankomentaja vapausodassa, sotakorkeakouluopinnot Ranskassa, Sotakorkeakoulun johtaja, nouseva ura yleisesikunnan päällikönä, Rannikkoryhmän komentaja Viipurinlahdella talvisodan kriittisinä päivinä, IV armeijakunnan komentaja jatkosodan hyökkäysvaiheessa Karjalan kannaksen takaisvaltauksessa, neuvostoarmeijan hyökkäyksen torjuja Syväriellä talvella 1942 sekä Karjalan kannaksen joukkojen komentaja kesällä 1944. Myöhemmät vaiheet eivät ole olleet asianharrastajillekaan selviä. Valvontakomission aikana koettiin asekätkentäjuttu ja oltiin tekemisissä Valvontakomission esittämän Lista 1:n kanssa. Utuinen tieto on monelle ollut se, että Oeschkin oli telkien takana. Syy ei kuitenkaan ole tiedossa.

Moni sotahistorian harrastaja allekirjoittanee seuraavan arvion. Toisen maailmansodan aikana Suomen etevin armeijan tai armeijakunnan komentaja oli K. L. Oesch, divisioonankomentaja Einar Vihma ja operaatioiden suunnittelija Valo K. Nihtilä. Oesch sai kuitenkin sotavankien kohtelusta sotaylioikeudessa 12 vuoden kuritushuonerangaistuksen, joka aleni korkeimmassa oikeudessa kolmen vuoden vankeudeksi. Nihtilän tuomio oli viisi vuotta kuritushuonetta. Kumpaakaan ei jälkikäteen hyvitetty. Vihmaa olisi kenraali Gustav Hägglundin (2011) teoksen *Värikkäät kenraalit* mukaan luultavasti syytetty karkurien ammuttamisesta, ellei hän olisi kaatunut lhantalassa.

Ei ollut kaukana, että Oeschin saama sotaylioikeuden tuomio olisi pysynyt korkeimmassa oikeudessa. Kolme jäsentä – kaikki ammattituomareita – äänesti 12 vuoden säilyttämisen puolesta. Kolmen vuoden tuomio perustui sotaylioikeuden tuomion kumoamista tarkoittavan kuuden jäsenen (neljä ammattituomaria ja kaksi sotilasjäsentä) kantaan. Näistä yksi, oikeusneuvos Kaarle Oskari Laitinen, olisi hylännyt syytteen. Huomionarvoista on, että Laitisen perustelut ovat seikka-peräiset ja vahvemmin argumentoidut kuin muiden.

Yrjö Jylhän sanat *Vaienneissa voittajissa* kuuluvat: ”Ja rinnalla tuntuimme tuomion, muu kunnia meille on arvoton, katinkultaa kiitos ja maine”. Entä sitten, jos sotilas onkin menettänyt kunniansa, niin kuin Oeschille tavallaan kävi. Lakimies Ilmari Turja kuvaa tilannetta näytelmänsä *Päämajassa* loppureplikeissa. Ylipäällikkö toteaa Viipurin menettäneestä prikaatin komentajasta, ettei tätä kuitenkaan ammuta. Päämajamestari vastaa, että tälle tapahtui vieläkin pahempaa, hän menetti kunniansa. Tämä asetelma on ollut keskeisenä syynä

Vesa Määtän teokselle. Kyseessä on sotilaskunnian palautus siltä osin, kuin sellaisesta voi olla kysymys. Kun itsenäinen Suomi täyttää sata vuotta, Oeschiä tulisi joka tapauksessa muistaa ja kunnioittaa Helge Seppälän sanoin Suomen pelastajana.

Eläissään Oesch ei kiitosta Suomen valtiolliselta johdolta saanut. Oikeusministeri Urho Kekkonen syytti häntä kovin sanoin eduskunnassa ja suhtautui tähän presidenttinä hyvin kylmänkiskoisesti. Kekkonen oli muutenkin kalsea jääkärikenraaleita kohtaan joitain poikkeuksia lukuun ottamatta, mutta miksi juuri Oesch oli erityisesti hänen tulinjallaan? Oeschiä ei haudattu valtion kustannuksella, eikä hautajaisissa ollut valtiollan edustusta. Puolustusvoimat eivät sentään missään vaiheessa kääntäneet Oeschille selkänsä.

Oesch katkeroitui ja koki sodasta johtuvia painajaisia niin kuin moni muukin. Vaikka hän oli säilyttänyt työkykynsä, hänelle ei ollut tarjolla sotien jälkeen merkittäviä tehtäviä. Sotakirjailijana hän ei saanut kunniaohjorin arvoa toisin kuin Harald Öhquist ja Erik Heinrichs. Hänen johtamilleen Kannaksen joukoille ei annettu omaa päiväkäskyä torjuntataisteluista.

Vertailu Taavetti Laatikaiseen on miltei verta hyttävä. Laatikainen, joka oli Oeshin sijaisena kadoksissa IV armeijakunnan väliaikaisena komentajana, sai Mannerheim-ristin jo 3.10.1941 muun muassa operaatioista, joilla tuettiin Viipurin valtausta. Oesch sai sen vasta kesäkuussa 1944, Nihtilälle sitä ei annettu koskaan, vaikka he olivat jatkosodan hyökkäysvaiheen menestyksellisimmän taistelun Viipurin valtauksen suunnittelijoita ja toteuttajia. Laatikainen, joka oli merkittävästi vastuussa puolustusvalmistelujen laiminlyömisestä Länsi-Kannaksella, ylennettiin sodan jälkeen jalkaväenkenraaliksi. Sen sijaan klassiseksi tulleen ilmaisuuden mukaan Oesch unohdettiin ylentää.

Määtän kirjassa on selvitetty hyvin yksityiskohtaisesti Oeschin vaiheet vangittuna ja tuomittuna sodan jälkeen. Lisäksi kirjassa on varsin poikkeuksellinen osio, oikeusneuvos Erkki-Juhani Taipaleen laatima kahden sivun mittainen arvio Oeschin oikeudenkäynnistä. Sen hän on tehnyt sekä entisen korkeimman oikeuden tuomarina että Suomen Asianajajaliiton puheenjohtajanakin toimineen entisen asianajajan kokemuksella tutustuttuaan oikeudenkäyntiaineistoon. Se, että kirjassa on näin tehty, vaikuttaa perustellulta. Ei olisi uskottavaa, että historiantutkija olisi voinut esittää tarkan juridisen analyysin tuomioistuinratkaisuista, ja pelkkä viittaus haastattelussa esitettyyn arvioon olisi ollut liian heiveröinen.

Oeschiä avusti rikosprosessissa arvostettu asianajaja Heikki Borenius (vanhempi), joka avusti myös T. M.

Kivimäkeä sotasyllisyysprosessissa. Nämä oikeudenkäynnit olivat kuitenkin luonteeltaan erilaisia. Sotasyllisysoikeudenkäynti oli poliittinen toisin kuin oikeudenkäynnit suomalaisia sotilaita kohtaan. Jatkosodan jälkeen perustettiin Sotavankileirien tutkimuskeskus ja sille valvontaelin. Tätä toimintaa valvontakomissio seurasi ja ohjeistikin.

Näyttöä ei sen sijaan ole siitä, että Valvontakomissio olisi painostanut tuomioistuimia, joissa sotilaat olivat syytettyinä. Edes huhua ei ole siitä, että korkeimman oikeuden tuomareihin olisi yritetty vaikuttaa. Käytettävissä olevien tietojen mukaan ei olekaan uskottavaa, että tuomioistuinten jäsenet eivät olisi voineet toimia itsenäisesti. Eri asia on, millaisia paineita nämä ovat muuten kokeneet. Arvelivatko jotkut, että kun yksi kenraali tuomitaan, moni muu säästyy?

Oesch tuomittiin sotaylioikeudessa 17 käskynalaisen sotavangin taposta. Perusteena oli, että hän olisi 18.11.1941 määrännyt säädösten vastaisesti kurin tiukentamisesta tukahduttamalla niskoittelu- ja kiihotusyritykset ampumalla. Korkein oikeus muutti sotaylioikeuden päätöstä merkittävästi. Oesch ei ollut antanut sellaista määräystä kuin sotaylioikeudessa oli mainittu. Sen sijaan korkein oikeus (sen enemmistö) katsoi Oeschin kyseisessä tilaisuudessa antaneen ohjeita niin epämääräisessä muodossa, että hänen alaisensa ovat voineet niiden johdosta antaa käskykirjeen, joka on johtanut sotavankien ampumiseen. Oeschin katsottiin myös laiminlyöneen sen valvomisen, että hänen käskynsä on ymmärretty oikein.

Erkki-Juhani Taipale katsoo kantaansa tarkoin perustellen, ettei Oesch ollut syyllistynyt siihen rikokseen,

josta hänet tuomittiin. Kysymys oli paljolti siitä, että alaiset pyrkivät vierittämään omista teoistaan syllisyyden Oeschille. Tästä aiheutui myös se, että näyttö jutussa oli ristiriitaista. Kenraali asetettiin vastuuseen alaistensa toiminnasta esittämättä, minkä näytön perusteella tällainen vastuu on voinut syntyä. Sen sijaan siitä oli selkeä näyttö, että Oesch oli antanut 27.9.1941 sotavankien kohtelua koskevan ohjeen, joka perustui voimassa olevaan oikeuteen. Yleisesikuntaupseerin olisi pitänyt osata toimia tämän ohjeen mukaisesti. Sinänsä sotavankien kohtelussa oli ongelmia, kun ei ollut varauduttu sellaiseen vankimäärään, jota Oeschin armeijakunta sai. Siksi vankien kohtelua jouduttiin ohjeistamaan.

Tutustuttuani oikeudenkäyntiaineistoon olen tullut samalle kannalle kuin Taipale. Oesch ei saanut osakseen oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä eikä hänelle olisi tullut langettaa rikustuomiota. Vertailu sotamies Hytin tapaukseen on tältä osin hämmentävä: Hytin ampunutta everstiluutnantti S. O. Lindgreniä koskeva syyte hylättiin sotaylioikeudessa, eikä korkein oikeus tätä tuomiota purkanut, vaikka näyttö Lindgreniä vastaan oli varsin selkeä. Oliko ero vain siinä, että Oeschin väitetyt teot kohdistuivat neuvostokansalaisiin ja Lindgrenin valvontakomissiota kiinnostamattomalla tavalla suomalaiseseen sotilaaseen?

Syyttäjä asennoitui Oeschiin hänen jutussaan silmiinpistävän hyökkäävästi. Hän ja monet sotaylioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa juttua istuneet tuomarit olivat jo tuolloin ja vielä enemmän myöhemmin arvostettuja lakimiehiä. Arvoitukseksi jää, miksi he toimivat niin kuin toimivat.

HEIKKI HALJA, OTT, VT, PROFESSORI
HELSINGIN YLIOPISTO